

A969

11.969.

Sõstra-filmad.

Kirja pannud

A. Saal.

Tartus.

Ch. Treher'i kirjastus.
1890.

Ona armale tõlvale

See ülemale lankale

R. E. Lõa'sile

Kirjutajale

Sõstra-filmad.

"See ongi kirjateo wanne,
Et turi kirjast siineb."

Kirja pannud

A. Saal.

Tartus.

Eh. Treyeri kirjastus.

1890.

Дозволено цензурою. — Дерптъ, 27 ноября 1889 г.

EN VTA
Kirjanduse muuseumi
Arhiiviraamatukogu

22308

Trükitud R. A. Hermann'i kirjadega Tartus.

I.

Kus meie oleme?

Mus sügijene õö oli kääs. Selgesti paistis täiskuu kõrgeft taevast üle vaatava looduse, aga siisgi ei jõudnud ta hõbekiired paksude metsapuude vahelt kitsa jalgte pääle tungida, mida mööda kats meest tasakesti juttu ajades kõndisivad. Kui need üksiklased metsarändajad praegu mitte ühe väikese lagendiku pääle ei oleks jõudnud, siis poleks keegi võinud ütelda, et siin sügawas metsas veel inimesi liigub. See lagendik oli kuu kiirtest üsna walge, nii et selgesti näha võis, kui keegi siin liikus.

„Mis te arvate, metsavaht, kas me peaks veel õigel teel olema?“ küsis teine kõndijatest lagendikule seisma jäädes ja enese ümber vaadates. Küsija oli pikk sirge mees, lahke, naeratava näoga ja sõbraliste silmadega, ehk elutormid küll

ka juba mitu joont kaunis sügawasti ta otša pääle olivad wajutanud. Maeru tujul ei paistnud need jooned mitte filmi, aga tõsisel olekul olivad nad kaunis selgesti näha ning andsiwad nende omanikule mehise, julge wäljanägemise.

Tema seltsimees, keda ta metsawahiks nime-
tas, oli wäikene mehekene, diguse pärast ilusa
näoga, aga ometi oli sääl midagi tagasi tõuka-
wat, ehmatawat ja nagu sunnitud lahust sees.
Kas see wõi mõni teine põhjus mõlemaid ühe-
wanadusi mehi teineteise wastu kaunis jahedad
oli hoidnud, seda ei teadnud nad wist isegi. Met-
sewaht oli muidu dige oma seltsimehe meele jä-
rele, aga ta tagasihoidlik wiis ei lastnud mõne-
kuuliseft tutwuseft, millest saadik nad teineteist
tundsiwad, suuremat sõbrust wälja kaswada. Siisgi
olivad nad aga hääd tuttawad, ja käisiwad tihti
kahetseft metsas jahil.

Metsawaht oli iseeneses tasakessti üht laulu-
wiisi ümisenud ning selle pärast seltsimehe küsimist
mitte kuulnud, nii et see seda weel pidi kordama.

Müüd tõstis ta silmad üles ja waatas enese
ümber.

„Mis koht see siin on?“ küsis seltsimees.

„Mis koht? Wäike lagendik!“ wastas met-
sa- waht. „Mis te sellest küsite?“

„Me' peame ometi kord metlast wälja saama.
Ma usun, et me digel teel ei ole.“

„Digel teel? Teil wõib digus olla. Pöö-
rame tagasi!“

„Bot kus ilus asi — siis oleme eksiinud!“
hüüdis pikem mees pool pahaselt, pool naljakalt.
„Sookse päew otša kui koer mööda metša ümber
ja siis hakka wiimaks weel teed otsima, kust koju
pääsime — pah, ja nii wäsinud kui mina olen
— ei, enne peame siin wähe jalgu puhkama ja
nõuu pidama, kuhu küüned wõime sirutada.“

Sellega oli ta juba enese külili pehme sambla
mätta otša lastanud.

Metsawaht oli kõige aja terawasti enese üm-
ber wahtinud.

„Vähme siit ära,“ ütles ta siis.

„Kas te' siis sugugi wäsinud ei ole? Mina
küll enam ei jõua.“

„Wäsinud küll ikka — aga see koht on koletu. .“

„See koht siin koletu!“ hüüdis pikali oleja
ja silmitses enese ümber. Wime paks metsa pii-
ras wäikeft lagendikku igast küljest enese sisse,
kuna kõrgemate puulatwade warjud pooleni la-
gendikuni ulatasiwad.

„See on ju päris üks luulelik koht,“ ütles ta
siis oma seltsimehele. „Kui ma luuletaja olet-

fin, peats tulewal nädalal weel walla rahwas selle koha kenadust minu salmides laulma. Noiduslik-kena, hoopis iseäralik on see koht. — Mulle tuleb kõik nii salalik ja imelik siin ette, nagu oleks neil waitsetel warjudel elu sees ja nagu tahaks metsapuud meile kuulmata lugudest suuri saladusi südame päält ära ütelda. Istuge, sõber, puhkame wärskte kuuse metsa öölõhna sees, küllap siis uue kosutatud jõuga jälle edasi astume.

Metsawahht ei wastanud sõnagi. Ta waatas aga nii iseäralikult enese ümber, et sõber seda imeks pidi panema. Ta istus küll wiimaks pikkami si maha, aga ta rõõmus tuju oli nii rikutud, et seltsimehe katsed, teda jutujamisele meelitada, kõik asjata olivad. Ta pani seda küll imeks, aga et ka tema wäsinud oli, siis jäi ta ka pea wait. Nii oli siis sellest puhkamisest kahetõrune puhkamine saanud, sest kehaga ühtlasi puhkas ka waim.

Aga metsawahi waim ei puhkanud kangelstgi mitte. Ta wäljaspidine waitus tuli otse kangelst mõtte tegerusest. Mis pääle ta siis mõtles?

Kes wõib seda teada!

Tema seltsimehel, kohtu kirjutajal Paul Laurenil olid filmad wäsimuse pärast finni wajunud ning tult pääle tulnud. Wahete wahel lõi ta

aga jälle filmad lahti ja waatas oma sõbra poole, kas see wahest teda ei naera. Kui ta aga ära oli näinud, et metsawahht teda sugugi tähele ei pannud, waid pää norus tema ligidal mätta otjas istus, siis lastis ta oma pää ka jälle tagasi wajuda, et uimastawat wäsimust julgesti wälja tuktuda. Ta rõõmustas südamest, et seltsimees, kes enne nii nurises, nüüd ise ka puhkamist tarwitas.

Tükikene aega oli mööda läinud, kui koera niutsumine uinuja üles äratas. Pool pahaselt lõi ta filmad lahti ja waatas unesegaja poole. Koer seisus oma peremehe ees, waatas kord tema otja, kord jälle metsa poole, nagu ootaks ta käsku. Peremees näis aga nii kindlasti magama, et ta seda ei kuulnud. Lauren lõi paar korda rusikuga wasta maad ja tõstis siis ähwardades käe koera poole, et ta wait jääks. Tark koer näis rusika keelt wäga hästi mõistwat, pani enese käppade pääle ja jäi saba lipitledes wagusi.

Weel ei olnud koerawaigistaja filmad hästi finni wajunud, kui koera kinnumine ta uuesti äratas.

„Mis tont sulle nüüd fissse on tikkunud, Polla — wait!“ kähistas ta tasase häälega, et seltsimeest üles ei ärataks.

See kord aga ei kuulatanud koer ta keelust. Ta oli natuke maad metja poole läinud ning vaatas säält oma peremehe poole, nagu jahisaagi pääle käsku oodates.

Lauren vaatas metja poole, kuhu koer nii terawasti filmitfes. Ta ei näinud sääl muud kui musta warju, mis pikad puud lagendikule heitšiwad. Aga kas sääl siisgi midagi ei liikunud? Ta õdrus käega uniheid filmi, nagu peaks nad siis paremini nägema ja sügawamasse metja pimedusesse tungima. Ja tõepoolest nägiwad nad ka paremini. Põõsjad lagendiku ja musta metja wahel liikusiwad — nende wahelt astus üks inimese kogu wälja kuupaistele. See oli üks naesterahwas.

Laureni uni oli nagu filmist ära pühitud, ta wahtis põnewalt selle imelise kogu poole. Ta ei olnud mitte kui teised naesterahwad riides, waid kandis laia lina jarnast riidet enese ümber, mille pääle pikad lahtijed juuksed sisetult alla ripnesiwad. Ta näis enam ühe metsatondi wõi muinasjutuliku hauast wäljas käija kui igapäewase inimese jarnane olema. See äratas nooremehe uudishimu. Ta ei olnud mitte ebauusklik, aga ilma tahtmata tuliwad talle mitmesugused tondi- ja kodukäija lood lapsepõlwest meelde ja

täitšiwad teda imeliste tundmustega, peaaegu kartusega. Et tõesti üks naesterahwas siia metja sügawusesse õõsijel ajal ükši wõis tulla, see näis wõimata olema. Wõi oli ta siia ära ekšinnud? Ei, ei, mis oli inimesel siin sügawas metjas tegemist, päälegi naesterahwa! — Mii ei jäänud mehekesel muud otšust praeguse nähtuse kohta üle: kas oli see kogu ainult filmawiirastus wõi mõni keheline metja waim? Ja selle mõtte juures tuli talle tahtmata tasane wärin üle keha. Ta walmistas ennast juba selle ime wasta ette, et ta kuke laulu ajal äkisti filmade eest ära kaob, ning tahtis nii kaua segamata oodata, Ruttu läks ta ja wõttis Polla kinni, ning tõi ta waigistades enese juurde, et see wähest oma niuksumise wõi haukumisega õõtsuju ei ekšitaks. Selle juures langesiwad ta filmad oma seltsimehe pääle, keda ta raskesti arwas magawat. Ta filmad oliwad aga pärani lahti ja ta wahtis liikumata filmadega enese ette, nagu oleksiwad nad klaasist walatud. Oli ta jeda kogu näinud? Oli see teda nii imetlema pannud?

„Sõber Põlmas,“ hüüdis Lauren tasakeeli seltsimehe poole. „Kas Teie ka jeda imet olete näinud?“

Põlmas ehmatas ära.

„Mis imet? Ma ei tea midagi . . . ma mõtlesin . . . oh, me oleme wist kauaks jäänud, need kuused on juba oma warjud meie päale heitnud, kuna meie ometi kuupaistele istusime. . . Läheme nüüd kohe minema.“

„Dotame weel weidi, kui tema ära kaob.“

„Kes tema? Mis te räägite?“

„Vaadake sinna — näete, jäl metša ligidal, kus need pööjad oma ladwad metšawarjust kuupaistele wälja sirutawad. Kas näete seda walget kogu?“

Metsawahht tõstis filmad üles. Ta waatas kaua. Läbi pakside kuuse-okste tungisidwad kuu kiired ta näo päale. Seltsimees filmas teda terawalt. Ta nägu oli oma wärwi kaotanud, ta huuled liikusiwad krampplikult, päalmise moha habeme karwaotsad wärisesiwad, higitilgad seisisiwad otsaesise pääl — kõik hirmu ja ehmatuse märgid.

„Ega Teie, armas metsawahht ei arwa, et see tont on?“ küsis kirjutaju pool naljakalt, pool tõesti. Ta pidi uskuma, et metsawahht seda nähtust tõesti kaelamurdjaks peab.

„Tont!“ wastas metsawahht masinlikult. „Mmas on ainult mõnel inimesel oma tont . . .

muinasjuttude tonti ma ei karda, aga . . . inimesel on ise oma tont . . .“

„Sõber, ma ei saa teie jutust aru,“ ütles kohtukirjutaja. Rääkige selgemalt.“

„Tema, tema . . . oh Jumal!“ ümises metsawahht iseeneses, ilma et ta seltsimehe küsimist olets kuulnud. Ta wärises kõigest kehast. Ta rind liikus rutusti, hingamine oli raske, ta ihu läks kord külmaks, kord kuumaks.

Imestades waatas Lauren ta otsa.

„Kes tema see on? Kas tunnete teda?“

„Oh, ärge nõudke mu käest nii palju, ma ei tea, mis ma ütlesin, ma joniisin, ärge uskuge neid sõnu . . . läheme siit ära . . .“

Imelik öökogu oli kaunis meeste lähedale tulnud. Imelik lugu, et ta jahimehi mitte ei näinud, kes küll kuuse warjul istusiwad, aga wasta walget kuupaistust terawale filmale ometegi näha oleksiwad pidanud olema.

„Et, wait — ta kõneleb,“ sõistas Lauren metsawahile kõrwa sisse. „Ta ei näe meid, kuulatame, wahest kuuleme, kes ta on.“

Kuulajad lastisiwad maa ligidamale, et wähem näha olets ja jäiwad wait. Koer kippus wägisi aga imelise kogu poole, nii et Laurenil tema kinnipidamisega tegemist oli.

„Kus taewakuu, ma tunnen ju hõbe-walgust oma näo pääl,“ kõneles imelik naesterahwas. „Sa paistad niisama kui sel ajal, mil ma weel õnnelik olin ja inimeste filmist armastust ja sinu kiirtest armu sooja oma lõttendawasse südamesse paista lastsin. Oh kui rõõmus oli mu lapselik süda, mu rõõmus rind helises kõige kaunimates wiisides, ma kujutasin maailmast enesele taewa — aga see oli hirmus pettus! Nad on mult kõik riisunud, minult, kes kui jüüta talleke huntide kohtu ees seisid ning hirmu pärast oma wabanduseks sõna suust ei saanud. Ja kus olid mu sõbrad siis? Oh, mis on sõprus, mis on truudus ilmas? Oh, ialgi ärgu uskugu keegi neid ilusaid sõnu, neil ei ole mingit tähendust, nad on sisuta sõnakõlinad. Kus oli mu Beeter, kui nad mult maailma, kõik, ah kõik ära riisusiwad. Ja sina, hõbeselge kuu kõrges taewas, ka sina kuulsid nende sõna ja ei paistnud enam mu hingesse, teie, igamehed tähed mõõtmata ruumis ja sina päike ja taewawõlv ning teie sinawad pilwed — oh ka teie kõik kadusite minu eest. Kas teie ka teate, mis see tähendab, ilma teieta elada? Tulge teie tagasi, paistke endise soojusega mu hingesse, laske mind jälle oma ilu näha — muud ma ei taha. Tige ilm kõige oma delate inimestega wõib iga-

weesti mu eest mustaks jääda, — ma ei taha teda enam näha saada”

Ta pidas kuuri . . . ta muttis.

Nagu kivitugu seisis Lauren inimestes seda üksi kõnelejat kogu inimestes. Ta näis üks õnnetu inimene olevat. Ilm oli talle liiga teinud — millega? Ta sõnad oliwad nii segased, et Lauren nendest enesele midagi ei wõinud ära seletada. Inimestes wahtis ta üksi filmi imelise naesterahwa pääle. Ta oli kaunis ligidale jõudnud ja näo kuuwalguse poole pööranud, nii et seda kaunis hästi näha wõis. Ta häälest oli nutmisi kuulda, aga mitte ühtgi pisarat ei hülganud lauetel. Ümberhoitaw walfas suur rätik oli üle öla tagasi langenud, mille alt paljad ölad wälja paistsiwad, nii kaunid, nagu oleks neid kõige suurem kunstnik walgest marmorist wälja raiunud. Suured, sassis juuksed langesiwad hooletult üle ölade ja läikisid kuupaistel nii iseäraliselt, et kohturjutaja süda soojalt tujukama hakkas ja muruide tütarde pääle mõtles. Wahest oligi ta mõni muinasjutuline muruide tütar, kes nii mitme nooremehe südamed oma wõrku on wõtnud.

Metsawaht oli kui kanges palawikus. Üksifilmi wahtis ta selle ilusa nähtuse pääle ja — wärises.

„Siin on see koht,“ algas ilus kogu jälle oma kõnet iseenesega, „kus ma temaga üksi olin — siin oli see koht, kus mind mu oma äraandja varitses. Oh kuule, ma tunnen, ja paistad niisama heledasti mu päale kui sel korral, eht su nägu küll minu eest varjul on, siiski oled sa mu truult saatja. Selle koha küljes ripuvad kõik mu armastad ja hirmsad mälestused. Mul on, nagu tunnen, siin ma siin praegu veel endist kadunud õnne, aga ühtlasi tunnen ma ka nagu oma hirmsa äraandja hirmust hinge õhku enese lähedal, mis waluksamalt kui tuli mu näo pääl põletab.“

Metsawahet tegi selle juures imelist häält, mis nagu wihast ja meeleäraheitmisest segatud oli.

See häält mõjus nagu elektri säde piigasjale. Ta kohkus filma nähtawalt nii ära, et natukene aega oma kogumiseks pidi aega tarwitama, enne kui jälle enese sirgesti üles wõis ajada.

„Mis see oli? Kas see häält siis ikka veel mu kõrwus kohiseb, wõi on sel kohal oma wanne juures, mis mind ka kõige ühki lasemas koha rahule ei jäta?“

Ta kuulatas natuke aega.

Mõlemad wootasiwad hinge kinni pidades. Minult koer hingas.

Tal näis kuulmine terawam olema, kui nägemine. Ruttu hakkas ta minema ning oli pea põõsaste wahel metsa weerel kadunud.

Nõutult seisiwad jahimehed oma paiga pääl ega mõistnud midagi päale hakata. Lauren jooksis wiimaks rutusti sinna poole, kuhu see kogu kadunud, käis ta hää ringi metsas ära, huiatas ja hüüdis ning kutsus kõige meelitawamal sõnal murueide tüdart wälja, aga kõik jäi päale metsa wastukaja wait, nagu ei oleks siin ialgi inimese hinge olnud.

Tuba hakkas mees peaaegu uskuma, et see filmawiirastus oli, aga oma seltsimehe juurde tagasi jõudes leidis ta teda nii juures ärrituses, et jälle loo tõsi se sündmuste päale pidi mõtlema.

„Mis teie sellest loost arwate?“ küsis ta seltsimehelt.

„Ei midagi, midagi,“ wastas see rutusti ning katsus sääl juures oma siisemist rahu tagasi saada.

„Ta näitab aga üks õnnetu inimene olevat.“

„Nii näib olema . . .“

„On teda keegi petnud?“

„Kes seda teab!“

„Ta kõneles ühest äraandjast —“

Metsawahit ei wastanud kõhe. Lauren watas ta otsa. Ta huuled katsusiwad kõnelda, aga tramplik wärin ei lastnud sõnu suust.

„Wõib paljust kõneleda, mis see meitesse puutub?“ sai ta wiimaks üle huulte.

„Ta on mu südames sügawat kaastundmust enese wasta aratanud,“ wastas Lauren. „Ma soowiksin tema elulugu lähemalt teada saada.“

„Seda ei wõi teie ju ometi saada.“

„Miks mitte?“

„Kes teab, kes ta on, kust pärit ja kus ta elab?“

„Seda pean ma kätte saama, nii tõesti kui ma kohturajutaja Paul Lauren olen. Ma ei taha enne rahule jääda, kui teada olen saanud, kes ta on ja mis ülekohut temaga on sünninud.“

Metsawahit ei tõstnud filmi üles. Ta waltis ükssilmi enese ette maha ja ägas siis:

„Kas teie tõesti seda tahate teha. Sätte see waew maha, ta on asjata. Mis on teil ka wõõraste inimeste saatusega tegemist, keda teie ei tunne ega tea, kas nad õiglaselt wõi ülekohtuselt kannatawad.“

„Ei, mina pean selle asja jälgile saama. Kui see inimene õnnetu on, siis on teised teda

jelleks teinud. Ma olen julge, et ta ise jellest kõige wähem süüdi on.“

„Kudas wõite seda aga nii kindlasti ütelda?“

„Kui inimene üksi iseeneses kõneleb, siis ütleb ta ikka, mis süda tunneb, ja südame häält wõime tõesti ometi mõlemad uskuda. See hääl ei anna inimesele enesele siis mitte digust, kui tal seda ei ole, waid mõistab armuta hukka.“

„See on paraku tõsi,“ õhtas metsawahit iseeneses tasakesi. Wäljemalt ütles ta:

„Aga see wõib juba mõni wana unustatud asi olla. Kui talle wahest ka kurja on tehtud, siis on ilm seda ära unustanud ja andeks andnud.“

„Ilm ära unustanud ja andeks andnud! Hoo, sõber. Kas ilm üleüldse ka andeksandmist tunneb? Ta wõib küll unustada, aga andeks anda ei ialgi.“

Metsawahi näojume muutis kuuwalguse käes oma karwa.

„Kas see on teie tõsine mõte?“

„Jga kuritöö, olgu see ligimese ehk iseenele wasta, saab kätte maksetud; see on kurjateo tarwilik tagajärg, ilma et jäl kordgi teist rada oleks.“

„Aga kas siis kahetsus ka ei lepita?“ ägas mees, nagu oleks ta palawikus haige.

„Oma südamesse walab ta küll parandawat õli, aga maailm ei tunne ka kahetust. Ta tasub kätte halastamata ja armuheitmata, mis tema ees on patustatud. Maailmal ei ole südant, ta ei tunne andeksandmist, halastust, ega armuheitmist, waid maksab kurja täiel mõõdul kätte.“

Rääkija ei aimanudgi, kudas need sõnad seltsimehesse mõjusiwad. Nad põletasiwad kui tulised nooled sügawasse ihu sisse, ja weel seda walusamad nad olisid, mida selgemalt ta aru sai, et kõik tõsi oli.

Imelikel wiisil näis metsawaht nüüd teed tundwat. Kirjutaja avaldas selle kohta ka oma imestamist, aga sai wäga pooliku wastuse, nagu üleüldse ka iga teise küsimise ja kõnealustuse kohta. Ta hinges näis juur muudatus sündinud olema, millest seltsimees selle pärast mitte suurt lugu ei pidanud, et tal ka iseenesega juba tegemist küll oli. Võsine nähtus oli tõe poolest imelik ja arusaamata. Seda kindlamalt wõttis ta enesele ette, kõik teha mis võimalik, et saladuse jälgile saada.

Päite järele juba keelkonnamiis, kui ta seltsimehe kätt Jumalaga jätmiseks wajutas ja tutawat jalgteed mööda läbi metsa oma kodu poole ruttas.

Ta seltsimees oli kõige pika tee ilma jututa ja iseeneses olnud, kuna kirjuta teda muidu kui lõbusat, elurõõmuist noort meest tundis. Et seda kõik võsine juhtumine oli teinud, seda ta nägi küll. Aga mis põhjus tal siis siis oli? uuris kirjutaja. Teda oli see ilmutus just palju jutukamaks teinud. Kuul tuli, et seltsimees ärkis nii muresse jäi?

Tundis ta seda õnnetut piigat?

Oli tal temaga tegemist olnud? . . .

II.

Rohu protokoll.

Rohutikirjutaja Paul Lauren oli kindla mehe loomuga mees, kes paljude oma ametiwendade wiisi humala-jumala ette oma põlwi ei niitunud. Ta oli seadusetundjaks tahtnud õppida, aga wanemate warase surma läbi oli ta sunnitud koolipinki Jumalaga jätma ja ise omale leiba teenima minema. Oma koolimeistrite soovitusel pööles ta A. kihelkonnakohtusse hää

koha, kus ta juba mitu aastat hoole ja usinusega truusti tööd oli teinud.

Kohtu-ametnikud pidasivad Laurenist palju lugu, sest igal pool tunti ta tublidust ja uskumist. Siiski oli talle elus mõndagi juhtunud, mis ta näo pääle nähtavad jäljed järele oli jätnud. Kes siiski arwas, et need murewaad Laurenit näo pääl waljust tähendasivad, see eksis. Ja, Lauren oli küll wali mees diguse pääle, aga tal oli väga tundlik süda rinnus, nii et ta mitte ilma liigutamata õnnetumatest ja waesetest mööda minna ei wõinud. Selle pärast oli talle, meile tuttav, juhtumine nii südamesse läinud, et ta sest mõttest mitte ei tahtnud lahkuda: ma pean teadma, kes see õnnetu on!

Ta oli kõik teinud, mis võimalik, aga terwes lähedonnas ei näitnud keegi sellest midagi teadwat. Pea oli tal juba lootus otsas, saladuse jälgile saada.

Tuuled ja tormid olivad üle maa käinud, metsjad lehtedest paljaks riisunud ja sügise kõige ta pimedate ööde ja lühikeste tumedate päewadega kätte toonud ning inimesed rohkesti tubase töö külge köitnud. Ka Lauren istus toas ja seadis kohtu protokollide raamatuid korda, mis koh-

tukapis läbi segamini seisivad ja tolmuga kaetud olivad.

Korda seadimise juures heitis ta ikka ta pilgu sisse sinna raamatusse, et näha, kuhu neid paigale tuleb panna.

Korraka jäiwad ta silmad üht suurt tolmunud protokollide raamatut sorides ühe koha pääle seisima. Ta pani sõrme nende suurte tähtedega ridade pääle ja luges aega mööda üht nõia protsessi. Warsti läks aga lugemine ikka kiiremaks nii et sõrm üsna peaaegu edasi ja tagasi tantsis. Kui protokoll läbi oli loetud, ei pannud ta weel raamatut käest ära, waid luges sedasama tükki teist korda:

„Sel 25. sept. 1698.

Täna sel päewal toodi Lepiku Mardi tütar Miina X kohtu ette ja kaebati ta pääle nõiasüüdi.

Kaebajad: R. mõisawalitseja Moritz Waidmann, Saksa maa alam, 42 aastat wana ja mõlder Mühlniann, 55 aastat wana. Moritz Waidmann kaebab: Lepiku Mardi tütar Miina on jalamahti Tallinnas ühe nonni juures koolis käinud, kes ise nõid on ja on Lepiku Miinale nõiakunsti õpetanud, mis jõe on Jumala ja riisitiinimeste ees. Nüüd on see jõe alamast sügust tüdruk minu poja pääle filma tõsinud ja

tema ära nõiutunud enese järele käima. Ma palun kõrget kohut, minule kui isale appi tulla ja mu pöega sellega põrgulise küüsi päästa, et see nõiatüdruk ühes oma isaga, kes oma tüdrikut salamahiti kooli julges panna ja päälegi veel ühe nõia juurde, ühes koos ära saaks põletatud.

Mölber Mühlmann kaebab: Lepiku Mardis Miina on ussi-filmastid jöönud ja mõistab müüa kõik nõiatkunstid. Ta filmadel on niisugune vägi, et see kes sinna sisse waatab, kas pimedaks jääb ehk tahtmata tema järele hakkab käima. Nende filmadega võib ta kõik suurtest seisusestgi mehed oma poole kiskuda ja hukatuse sisse saata. Muusikad kohtuherrad, waadake ise nende filmade sisse, ja teie näete, et mu kaebus õige on. Ma palun kõigi ristitiinimeste nimel, et need filmad tal pimedaks saaksiwad tehtud."

Jälestusega pööris lugeja oma filmad kõrvalle, nagu oleks need read, kus niisuguseid asju nõutakse, juba selle nõudmise läbi rojaseks saanud.

Ärritatud meelega luges ta edasi:

"Süüdlane Mardis Miina, 16 aastat wana, ei mõista jelle päälle muud midagi wastata, kui: „Püha Jumal oma igawesest taewast teab ja

näeb, et ma kõigest sellest inetust süüist puhast olen."

"Tunnistajad on 1) mölber Mühlmanni poeg Gustav Leberecht 18 aastat wana ja 2) K. mõisa armuline proua. G. L. Mühlmann tunnistab: Lepiku Miina on oma nõiasilmadega minu enese järel pannud käima ja veel mitmed teised noored mehed. Tema abimees oli üks noor talupois Peeter, kes teda nõidumises aitas —"

Lugeja peatas. — Peeter! See imelik naesterahwas meie jahi pääl rääkis ka Peetrist. Sme, aasta number on siin 1698 ja nüüd on 1707. See on alles 9 aasta eest olnud. Hm! Mii wana mõis see naesterahwas ka olla — 25 aastat.

"See oli ühel ilusal augusti ööl, kui ma *** metsas salamahiti Miina järele luurasin. Ühe wäikse lagendiku pääle, wäikse teeraja lähedal, mis K. mõisast läbi metsa kiriku-aia pääle wiib, tuli Miina ja tema käe kõrwal käis Peeter. Mina olin puude warjul ja nägin väga hästi kuupaistest walgustatud lagendiku pääle. Peeter lastis enese Miina najale ja waatas siis ta filmi ning ütles: „Miina, kui sa teaks, mis vägi su filmadel on! Sa ei pane üksi inimeste pojad imetlema, waid teed ka linnud ja metsaloomad oma imestajateks. Sa võid enesele meheks saada,

teda ja aga tahad, sest kes suudab külmaks jääda, kui ta nende jära oma südamesse võib woolata lasta! Kas tohin ma tõesti loota, et sinuga ühes oma elurada võin käia, hädad ja kurja sinuga kannatada, kõik jagada, teine teist igas asjas aidata — kas tohin?" — Sellele pääle vastas Miina „jah!" ja laskis enesele suud anda. See on selgem kui päike, et Miina nõid on ja et Peeter tema avitaja ja seltsimees..."

Sälle pidas lugeja kinni. — Väike legendi väikse teeraja lähedal sügava metsa sees . . . kuuvalge ilm, nagu sel korral — hm . . . see on imelik.

* * * mõisa proua tunnistust wahela jättes luges ta edasi:

„Otjus: Et, nagu tunnistusest selgub, Lepiku Mardi tütar Miina koolis on käinud ilma mõisavanemate teadmata, ning nõiaks õppinud ja jeda kunsti tarvitamud, et kõrge seisuse liikmeid alanduse ja teotuse järele wedada, ning et ta kõigist tunnistustest hoolimata fangeisti vastu punnib, siis mõistab kõrge * * * maakohus Lepiku Mardi tütre Miina, 16 aastat wana, tuleproowile, mis näitab, kas ta õigust ehk ülekohut on rääkinud; Peeter aga, kes teda on aidanud ja nõidumises nõuandjaks olnud, eluajaks wangis-

tööle, ja Lepiku Mardi, kes oma tütre salamahti on kooli saatnud, kus ta nõiaks õppis, 90 kapihoobi alla.

Kohtu esinit:

baron * * *

* * * kohtus,

sel 25. sept. 1698.

Kohtuherrad:

.

Nagu palawikus Jegas Lauren ruttu lehti edasi, et näha, kas mõni järgmine protokoll mitte kohtuotsuse täitmiseft edasi ei räägi. Nagu selgesti näha, oli ainult kahe inimese, kahe mehe üle lõpuotsus tehtud, kuna piiga enne weel tuleproowi pääle taheti panna. Enne ei wõidud ta üle otsust teha. Aga ehk ta küll otsis, ei leidnud ta ometegi midagi. Terves raamatus olid sellest aastast ainult weel ligi tosin protokollisid, ning sellega oli ta täis saanud. Nii ei wõinud selles raamatus enam ka midagi selle asja üle sees seista. Järgmist raamatut ei leidnud ta terwest kogustgi. Oli see kellegi kätte sattunud, wõi oli ta ametnikkude käes wõi kus?

Nii oli tal siis kohtuaktideft wõimata piskemat seletust selle ndiaprotsessi kohta saada, mille järele ta nii suure isuga uuris. Mis tolmunud

altid ei kuulutanud, efs jeda teadnud wahest elam
rahwa-raamat seletada. Kui see lugu siin üm-
berkandu oli sündinud, siis pidi jeda ometegi
iga lapsigi teadma. Aga siisgi pani ta imeks,
et ta nende kolme aasta sees, mis ta siin ela-
nud, midagi niisugusest loost 'pole kõrwu saanud.

Ta katsus nüüd hoolega inimeste käest jeda
saladust teada saada, aga ta waew oli asjata.
Kõikide suund olivad kui luffu pandud tema eest.
Kõik, kelle käest ta lugu järele pärima läks,
wastasiwad aumakkisult, et nad jarnafest loost
midagi ei olla kuulnud. Ka neid inimeste ni-
mesid, kes kohtu faebtuses ette tuliwad, ei olnud
ta kuulnud. Ta wõttis protokollu raamatu kord
dige uuesti kätte, et paremini järele waadata,
kas ta wahest nimesid ära ei olnud wahetanud,
jäl märkas ta oma fuureks imekspanemiseks, et
see mitte tema * * kihelkonnakohtu protokollu-
raamat ei olnud, waid koguni * * * maakonna
kohturaamat. Taewas teab, kus see asi wõis
sündinud olla, kuidas pidi jeda ka siinpool tea-
tama. Nii kadus tal siis ka wiimne lootuse
sädemete jeda lugu pikemalt teada saada.

„Hm, nüüd olen ma täiesti pimeas,“ kõ-
nelas ta iseeneses. „Suba arwafin ma asjale

jälgede pääle jaawat. Kõik läks nii imekenasti
loftu.

„Õnnetu neiu, kumwalgel sügawas metfas
wäikse lagendiku pääl, armufese nimi Peeter,
wanadus lähed ühte ... nüüd aga on see hoopis
* * * kohtu jankonnas olnud, kes teab weel
— kus?“

Ta oli tõesti meelt ära heitmas. Siis tuli
talle hää nõuu. Ta läks oma tuttawa metfa-
wahi poole.

III.

Üheksa aasta järele.

Üksikut metfaalust teed mööda astub wäiksest
üks wõõras mees. Ta hoiab meeleaga ennaft ini-
meste eest kõrwale, eht küll keegi teda siin nur-
gas ei tunne. Ta on tugewa kaswuga, ilusa
täie habemega umbes 28 aastane mees. Ta sil-
mist paistab õiglase ja awalik süda ning hää
tahtmine, aga ta natuke peenikesed mokad tunnis-

tafiwad, et nende taga sõnad kui hanaš kaasini-
meste eest warjul wõiwad olla. Ta nägu on
ford ilus olnud, mida müüd walfjad juuksesalgad
ja pruunikas habe ümber piirasiwad, nii et sel-
lest palju nähagi ei ole, iseäranis kui tal weel
kübar nii sügawasti filmade pääle on tõmmatud
kui müüd. Ka praegu ei wõi ütelda, et ta mitte
ilus pole. Need sügawad jooned otsaesise pääl
ja filmade ümber, ei tee ta nägu mitte inetuks,
aga annawad talle ometi niisuguse näo, nagu
oleks ta ilmas juba palju waewa ja walu näi-
nud. Muidu oli ta nägu tõesti ilus, kuid need
jooned, mis wist ilmatormide jäädawad jäljed
oliwad, ei sündinud ta noorusega mitte hästi
ühte. Sellepärast mõjus see waatajasse nii, nagu
oleks talle need waod sunnitud kombel näosse
tulnud.

Sügisefed wiimasajud näitafiwad oma ameti
hoopis ära unustanud, olema, sest juba mõni päew
oli järgi mööda kuiw ja ilus ilm olnud. Päike
paistis ilusasti selgest taewast maha, ehk ta küll
ainult harwemas kohas läbi metša latiwade rän-
daja juurde jõudis tungida. Kollased lehed ka-
hisesiwad teekäija jalgade all ja oliwad ta ainsad
saatjad siin furnuhawalises waituses oma tasase
tahinaga. Lehtpunde ladwad sãrafiwad päikese

paistel, nagu oleks nende lehed sulast tullaft,
millede wahelt üffikult seiswad kuused nagu ro-
helised tornid oma ladwad tõsijelt ja liikumata
üles tõsfiwad. Kõik oli nii kaunis weel wiina-
sel suwe otsal, et üffik rändajagi enese ümber
nagu kaunist kewadest õhtu tundis heljuma, mis
ta rinna kergeks ja rõõmsaks tegi. Tegiwad
seda need päikese kiired, mis weel nii hilja sü-
gisel suwise iluga ja soojusega maa pääle katsu-
fiwad paista? Sojendafiwad nemad rändaja rinda
õnnelise tundeaga?

Ta oli ühe lagendiku juurde jõudnud, mille
rohu ja lehtede pääle päikese kiired ilma takista-
mata paistfiwad. Sãäl õitses weel üks hiline sü-
gise lilleke ja tema diel puhkas wãsind mesilane
oma tiiru pita — wiinase lemmu tarwis.

Teekäija waatas enese ümber. Ta tuletas
nagu kaugetest aegadest midagi meelde. Siis kãis
tal forraga üks iseãraline lãige filmist lãbi. Ta
wõttis oma kübara pããst, keerutas seda kui ter-
witades kães ning hüüdis siis südameelikult:

„Daewas terwitagu sind, mu kodumaa mets!
Ma olen rõõmus sind jãlle nãha, aga mu süda
nutab ühtlasi ka weriseid pisaraid nende mãles-
tuste pãrast, mis sa kustumataft mu südamesse

oled wajutanud. Oh kes jõuaks küll need merised haavada kinni matta, mis ma 9 pikka wangiaastat enesega waewa ja walu kandes ühes olen kandnud. Nüüd olen ma kord prii — kas see õige wõi ülekohutune on, ei wõi ma otjustada. Ma tean, et ma ilmsüüta kõigest olen ja et tema puhas kui taewa ingel were kaanide ohwriks langenud, oh jääl ei wõi ta minu tegu igaivese taewa ees juur süli olla. Ma ei jõudnud kauem wälja kannatada, ma oleds hingepiina kätte jurnud. Ma tahtsin kord neid kohti näha saada, tahtsin kuulda, kuidas tema käsi käib, ja siis — siis wõiwad nad mu kinui wõtta, wõiwad minuga teha mis tahawad, siis ei põgene ma enam ära.

Kaua istus meie teekäija siin wäikse metsa lagendiku pääl. Ta filmist woolasiwad suured pisarad, ehk need filmad küll harjunud ei olnud wett walama. Mis wangikubja kepi hoobid 9 aastat otja wälja ei jõudnud pigistada, seda tegi nüüd jällenagemise rõõm ja räägimata kurwad kadunud mälestused. Kes ise kauem aega kodust ära kangel wõdra rahwa seas ei ole olnud, see muidugi ei aima, mis ime wõim see on, mis mehelegi pisarad filmi litsub.

„Siin oli see koht, kus ma õnnelik olin, kus ma ühele inglile tahtsin wastu hõifata: sina oled

minu oma, oh ma olen taewas, sest et sina mu taewas oled,“ õhtas mees iseeneses. „Kus on see taewas nüüd? Sumal, pime, tühi, kole? kadunud wahest igawesti. . . .“

Ta rändas edasi. Ta jalad wantusiwad. Aga ometi kumas talle nii ilus lootuse koit — ta wõis oma wanemaid, omakseid näha saada, wõis nende juust oma kallimate üle sõnumid saada, mida ta nagu sülelapsese oma ema juust muinasjuttusid tahtis kuulata. Oh kui ilus, kui ilus — nii pika aja järele!

Ta oli metsa teerada mööda suure maantee pääle wälja jõudnud. Kaugelt paistis kiriku torn üle wäikse metsa tuka talle terwitades wasta. Põksuwal südamel keerutas ta ka sinna poole mütsi. Aga ta käsi jäi kõige mütsiga kui nõinatud pää kohale seisma.

Pikaldane, tume kella hää tungis talle kõrwu. Miks see teda ehmatas? Ta ei teadnud isegi, kust see tuli, ainult seda tundis ta, kuidas palaw joon ta kehast läbi käis ja warinaga lõppis. Ta jüda jäi araks, rõõmus meel oli korraka kadunud, julgus otjas . . . mis see ometi pidi olema?

Ta läks edasi — ikka edasi!

Kella helin kestis pikais waheaegades edasi. See oli furnu kell. Rändaja oli hoopis ära unustanud, et matmise juures palju iuimesi on, kes teda näha ja wahest ka tunda wõiksid. Seda ei tahtnud ta mitte. Sellest oleks käre wõinud wälja minna ja ta liig wara juba jälle wangi langeda.

Kiriku eest läks praegu matuseliste rong mööda. Oli kõigest neli wiis inimest, kes kaunis suure walgelaudadest puusärgi taga käisid. Need ei pruukinud ta karta, sest et kõik enamasti wanad inimesed olivad, kes teda muudugi ei tundnud. Ta jõudmes tõusis imeline igatsus ka furnuaiale minna, ja sellele wastuseismata läks ta ka surmuringi järele matuseaiale.

Nii mõndagi kalmuksingast oli ta siin tundnud; nüüd olid nende wäikesed wärwimata ilma nimeta puuristikesed juba ära mädanenud ja maha langenud ning selle läbi ka tuttawad hauad tundmataks saanud. Oh, 9 aasta sees muudab nii mõnigi asi ilmas teiseks. Ka tema õnnis isa hingas siin mullas. Ta otsis seda kohta, kuhu ta tema põrmu enne kodust lahkumist toominga alla paigutanud. Surnumatjad olivad maha jäänud, tal oli aega otsida. Oma tuttavat toomingat ei

silmanud ta enam kuskil pool; selle eest oli aga uusi noori puid rohkesti juurde tulnud. Ta waatas ja otsis kaua aega. Wiimaks arwas ta digele kohale jõudwat. Säälsid seisid wanad paju-põõsad, säälsid see suur kuuks ja wana kast — säälsid, jah säälsid pidi ta olema. „Soo, kord ometi digel teel,“ ümises ta iseeneses rahul olles ja rühkis läbi paksu põõsaste.

Ta oli digesti tulnud. Säälsid seisis weel see puuristike, wana ja koldund, pea ümber kukumisel, mida tema ise sinna pannud. Aga mis see on? Üks tema isa hana kõrwal on üks uus lahtine haud. Ta waatab fiske. See on weel tühi, ootab weel enese ohwri päale. Mõt paistawad koldunewad lauad, see on tema isa puusärg.

„Taewas keda matetakse küll nii tema ligidale?“ hüüab ta imestades ja kartlik aim tungib ta südamesse.

Kella häälsid kumiseb edasi... furnu kandjad tulewad tema poole... see kirst tuuakse sinna hauda...

Ta waatab terawamalt tulejaid. Säälsid on talle paar nagu tuttawad. Need on tema enised naabrid. Talle langeb nagu raske kivi südame päale.

„Kes on see furnu?“ kahistab ta ühele lähemal olevale kõrva sisse.

Küsitaw vaatab natuke wõõrastades küsija otsja. — „Mis see wõõraste ka puutub, kes meist elab ehk sureb. Täna matame Hansu Tiinat, kes teab, teda meist homme maetakse — —“

„Hansu Tiinat!“

See kolmas pea aegu kui walus karjatamine. Matuseksine wahtis imestades mehe otsja.

„Wõõras, mis teil on, kes teie olete?“

„Oh, ei midagi, ma tunnen enese wäga haiglaste olevat, kes teab, ehk on minu käes ka furd ära minna. Laske minul, mu hääd inimesed, selle pärast seda furnut näha . . oh laske, laske . . .“

Ta tungis neist wähest matjatest läbi, kes firstu ümber seisivad ja imestades ta wõõraste, walusasse näosse wahtisivad. Kaan liukati päält ära ja jääl seisib poeg oma ema furnukeha ees. Waewalt wõis ta teda weel ära tunda, nii oli wististi haigus ta ära kurnanud.

„Silja, hilja!“ ümisesiwad ta huuled ja palwetasiwad tasakesi ja ikka tasem, kuni wii-

maks ümber seisjad kaant jälle päale hakkasiwad panema. Nuttu langes ta furnu külma näo päale, andis sellele hellasti suud, nagu oleks ta elaw, pööras siis enese näo ära ja lastis pisa-raid woolata, palju ja palawaid . . .

Matjad ise pidasiwad palwet, kiriku teenrid jää ei olnud. Haud maeti kiini ning matjad läksiwad oma teed. See oli ju töö päew, kes siis aega wõis wiita! See oleks kallis maksmata tulnud.

Kaua pärast matjate ära minemist weel seis wõõras wärske kalmu künka pääl ja mõtles oma tulewiku üle järele. Ta oli ema armastanud, nagu üks tema seisuse osaline talgi oma ema wõib armastada. Ja nüüd oli see kallid hing mullas. Ta oli tema järele wististi nii kurnastanud, et ta enam elada ei jaksanud. Kõigist omastest pidi tal siis weel üks õde olema. Muud tal ilmas ei olnud — ei, tal oli ju weel üks hing, üks taewa ingel — aga see oli õnnetu, — waene fant, kui ta weel elas.

Nii wõtab kodumaa oma last wasta!

IV.

Lombakas wanamees.

Lauren oli oma tuttava metsavahi juures käinud, kes viimastest koosolekust saadik jahi pääl väga isearaliseks olla läinud. Ta võttis kirjutaja päält näha dige lahkesti wasta, aga siisgi ei jäänud terawal filmal tähelepanemata, et ta tuleb metsavahi ära ehmatas. Üksna ärritusel oli ta küsinud, kui kaugel Laureni uurimine seisab ja kas ta juba midagi on leidnud, mis seda mõistatust talle paremini seletaks. Kui Lauren siis temale * * * maakohtu protokollist kõneles, läis ta järele wäsin üle metsavahi näo. Kõneleja ei pannud teda tähele, ning kui asi ära oli räägitud, tegi kuulaja nii kaastundliku näo ja kahetsetes õnnetuma saatust nii südamest, et see kirjutajat gümnaasiumi liigutas. Ta oli enesele dige selfilase olnud, mõtles mees, ning kõneles kõik ära, mis tal südamel pääl olnud ja mis ta kõige selle loo kohta iseeneses mõelnud.

Põnewa ärritusega kuulis metsawaht seda päält. Ta nägi, et kirjutaja terawasti ja digesti mõelda oskas.

„Ma uskusin juba, et see naesterahwas, keda meie sügisel jahil nägime, seesama tuleproovile mõistetud Lepiku Miina oligi, sest kõik märgid läkswad protokolliga nii väga ühte, et jälle enam midagi kahelda ei olnud. Aga omategi ei olnud see koguni siin kohas sündinud lugu, mis juba maakohtu protokollist selgib.

„Muidugi ei olnud see lugu siin,“ ütles metsawaht nagu koorma alt wabastatud. „Siin ei ole sarnast lugu ialgi sündinud.“

Kirjutaja waatas imestades ta otsa.

„Kas teie sellest imelisest naesterahwast enam midagi oma pool ei ole kuulnud?“ küsis kirjutaja.

„Mitte midagi. Ta on nii kadunud, et ma uskuma pean hakkama, me oleme kas filmawirastust ehk waimu näinud, keda maa pääl jalg ei ela.“

„Kas teile on see ümberkaudne maa ja rahwas hästi tuttav?“

„Tuttaw just mitte. Ma olen mõne aasta eest alles siia tulnud.“

„Kust olete teie siis pärit?“

Metsawaht tegi nagu ei oleks ta seda küsimist kuulnud, waid astus aina alla ja hakkas sõrmedega wäikese afna klaasijid pöristama.

Koju minnes sadas paksu lund. Lauren käis selle pärast meelega metsa teed, kus sadu vähem ja tuul vaiksem oli. Korraga libises ta jalg, ta waatas maha, jääl seisis üks kirkves maas. Ta wõttis tera-riista maast üles ja läks edasi. Wähe maad eemal näeb ta üht lombakat wanakest enese ümber käima ja nagu midagi otsima.

„Ha, see on wististi kirkwe omanik, kes kadunud asja taga otsib,“ mõtles Lauren ja hüüdis: „Wanake, mis sa otsid jääl nii suure hoolega?“

Mehike otsis ikka edasi. Wististi oli ta nii suure otsimise tuhina sees, et ta enese ümber midagi ei kuulnud ega näinud.

Sõbralik patš öla pääle ehmatas ta üles. Ta waatas kohkudes wõõra näo pääle, kes aga talle lahkest wastu naeratas.

„Mis sul kadunud on, hää wanake.“

Wanake waatas terawalt noore mehe suu pääle, tunnistas siis ta filmi, nagu tahaks ta teda läbi näha — ja naeratas pool rõõmu pool umbusalduse wahel. See nägu kõige nende uuringute filmadega oli Laureni meele pärast. Kui ta ikka weel mingit wastust ei saanud, ütles ta kirkwest wanakese filmade ees hoides:

„Kas on oma?“

Rõõmu läige käis üle mehe näo. Ta filmad järelewad rõõmus ja tänu meeles. Kui Lauren kirkwe ta kätte oli andnud, tõmbas wanake tõsiselt ta käe oma karedasse peosse ja surus ta palawalt oma suu külge. See oli kõik nii ruttu juündinud, et Laurenil meeldigi ei tulnud oma, kätt eest ära tõmmata. Sell ajal oli see ju wäga moodis, et talupoeg teiste seistuste inimestel kätt musutas, põlwi painutas ning tuue hõlmale suud andis. Lauren ei olnud küll sellest ialgi suurt aru tundnud, kui temale seda tehti, ega igatsenud ka niisugust allabeitumise ja armutamise märki. Siin puutus see teda päris walusasti. See hallpää pidi tema käele suud andma! Ei, ta tahtis seda, mis rutuga ja mõtlemata juündinud, sugu hääks teha, et ta wanakese kareda käe oma pihku wõttis ja teda tugewasti ning soojalt pigistas. Ta ei teadnud isegi, kust see tuli, et tal selle lombaka wanakese wastu, kes temaga weel üht ainust sõnagi ei olnud wahetanud, nii isäraline kaastundmus oli. Ta oli palju wanni inimesi näinud, aga keegi ei olnud teda selwiisil enese poole tõmbanud.

„Kus sa elad, mu wanake?“ küsis ta.

Oh, misugune tundmus paistis neist filmadest, mis nüüd tema otsa waatawad! Nagu

määratu õnn ja rajamata õnnetus, nagu taewani hõiskaw rõõm ja rõhutu walu, mil nime ei ole, paistiswad segamini säält wastu. Kus filmad nii-palju tundmusi wõiswad awaldada, jääb pidi ka süda olema, mis neid kõik pidi tundma. Ja inimese süda ongi wiimaks see ainus moodu pun, mille järele inimese wäärtust kulla-kaalul wõib mõõta. Silmadest, neist südamete peeglitest, paistab wanakese sisemine hiilgus kui kuld wastu. Säält oli sügaw tundmus wahest ära elatud õnne ja õnnetuste aegade, truudus ja tänu, meel oma häätegija wastu warjul. See süda ei nõudnud häätegijalt, kelle wastu ta täis truudust tundis, mingisugust ohwrit, oh ta oli rahul, kui tema wastu hää oldi, kui teda ei põlatud. Ta oli harjunud inimestelt ainult kõrkust, karedust, põlgust enese wastu nägema, mis ei pidanud ta siis enna õnnelik tundma, kui üks „faks“ tuli ja tema üle rõõmutundmisest näitas.

Seep see Laurenile arusaamata wõrk oligi, mis teda imelise jõuga wanakese poole kiskus. Hää meelega oleks ta kauem wanakese seltsis wiibinud, aga õhtu oli juba kätte jõudnud, pimedus lippus päälle ning palju maad oli weel tuisu ja tormiga minna, enne kui koju sai.

„Hää wanake, mis sa ei räägi, kuhu sa õõsete lähed. On sul elumaja siin lähedal?“

Wanake waatas jälle oma imeliste filmadega ta otse, rääkija juu pääle.

„On sul elumaja siin lähedal?“ rääkis ta isearalise häälega järele, ja ütles siis waljusti, wäga waljusti:

„Ma elan siit kaugel. Bean ruttama, et weel pooleks ööks sinna jõuan. Tuba on külm . . . hagu tarwis . . . kõik jäi hiljaks, et kirwe ära kaotasin . . . täna amusat herrat südamepõhjast . . . wana Lepiku Mart ei unusta oma häätegitjat ialgi. . .“

Weel üks tänu, kui waade Laurenile otse ja ta kadus kahawa kuusiku sisse imestawa kohtukirjutaja filmist. See tuletas meelde, kus ta seda nime Lepiku Mart kord enne oli kuulnud, sest ta tuli talle tuttav ette.

Matuke aega oli ta mõttes pimedas metsas all seismud, siis käis tal kui elektrilise säde kehast läbi. Ta hüüdis wanakesest kõigest jõust, jooksis tult maad talle metsa järele ja hüüdis jälle, aga ei saanud muud wastust kui tuule kahamist ja peenikesi külmi lumetibemeid filmade wahel. Imelik wanake ei wõinud weel nii kaugel olla, et

ta tema hüüdmist ei olesks kuulda wõinud, ku
fa tuul metsa ladwaga mängides kangesti koha
Alst puude wahelt tungis inimese hää! weel ni
kaugele küllalt, kui kuulmisjaks tarwis oli.

Kui kõik katjed wanakest leida asjataks oli
wad jäänud, hakkas ta tujasel tujul koju poole
sammuma.

„Depiku Mart on selle tüdrukuga isa nimi
keda 9 aasta eest tuleproowile mõisteti,“ ümises
ta iseeneses. „Kui tema seesama olesks! Siis on
wahelt ometi võimalik, et see naesterahwas ka
seesama oli. Oh, see on küll hirmus mõista
tus, mille seletamise juures inimene mõistuse
wõib kaotada. Aga kätte pean ma saama, kes
need inimesed on ja kui palju neil nendega tege
mist on, kes 9 aasta eest *** maakohtus on
süüdlasjaks mõistetud. Ja — kust saan ma nad
kätte? Kui ma weel kord selle imelikuga wanake
sega kokku saaksin!...“

Ilm tuiskas ja tormas, et hirmus. Mis
puutus see Laurenisse. Tal oli nii palju oma
iilesärritatud mõtetega tegemist, et ta küllma lund
oma palgetel ja filmis ei tundnud, ega tormi
hünumist ei kuulnud.

Ta jõudis wäga hilja koju.

V.

Kes oli see mees?

Jõulud olivad juba ammu möödas. Küünla
tuu tuis oli kõik teed ja tänavad finni mat
nud, nii et teefäimine wäga waewaline, osalt
hoopis wõimata oli.

Õhtu oli juba kätte jõudnud ja oma musta
waiba üle tormawate lagendikude ja suurte met
sade laiali laotanud. Suure K. metsa wiimases
otsas, otsata raba lähedal, wäikeses, wiletjas ma
jakeses istusiwad kaks inimest ja ajasiwad usta
walt juttu, nagu ei puutuks torm wäljas nen
desse sugugi, mis tugewad puud pragonal maha
murdis ja nende wäikse urtsiku wärijema pani.
Ja kui wäga išeäralised olivad need urtsiku elan
nikud. Teine wana hallpää ja habemega mees,
kellel juba teine jalg hauas seisis, ning teine
kahwatu noor piiga, ilusate suurte juuksete ja
ilusa näoga, kuhu aga ta nooruse kohta juba liig
sügawad jooned olivad aset leidnud. Need joo
ned ei jõudnud siiski weel tema näo ilu rikkuda,
üksi filmad olivad, mis waatajale mitte ei meel
dinud, mis koguni wärina üle keha ajasiwad, kes

neid ligemalt waatas. Sää! ei olnud sugugi nagu elu sees; nad ei muutnud oma wärwi ei rõõmsas ega kurvas tujus, waid oliwad muutmata, hülgujeta, tumedad.

Sellest wistist see ka tuligi, et wanake temaga kõneledes ainult piigakese ilusa juu päale waatas ning säält arwasti filmad ära pööras. Kui terawad oliwad selle eest aga wanamehe filmad! Nendes wälkus weel nooruse tuli, just nagu oleks wanadus nad weel nooremaks teinud.

Tütarlapse filmad aga effisiwad mööda wäikest tuba ümber ega waatanud kordagi oma peenikesse näputöö päale, mis ta sõrmed wäga osawasti ja nobedasti lõngast kofku kudusiwad. Ta wõis tundide kaupa ühe koha päale wahtida, kus ometi midagi näha 'polnud.

„Süüta, lapsuke, uus peerg põlema,“ ütles wanake pehme häälega. „Ma tahan weel sinuga kõneleda.“

Natuke aega otis piiga oma kōrwale maha, kus peeru-hunnik walmis seisis, nagu ei oleks ta neid näinud, ja pani siis uue peeru rinda.

„Noh, isake, nüüd näed sa jälle kõneleda, kui weel magama ei taha minna,“ ütles piiga lapseliku õrnusega. „Aga enne tahan ma sulle ühe

unenäo rääkida, mis ma täna öösel weel nägin. Tahad seda teada saada?“

„Miks mitte, kas meil aega jutustada 'pole?“

„Meie elamine nagu omas endises kodus Lepiku talus jälle õnnelikult koos. See suur kuust, mille torm enne meie õnnetust juba maha murdis, oli jälle kaswama hakanud ja tema otsas oli ühe tundmata linnu pesa. See lind aga ei tartnud mind sugugi. Mul oli kangesti hää meel warju andja kuuse kui ka wõdra linnu üle ja hakkasin temaga kui inimesega rääkima. Targalt waatas see lind mu otja, ta filmad oliwad mulle tuttawad, nad tungisiwad ime soojusega mu südamesse. Sää! hakkas see lind kaswama, ta läks suuremaks ja itka suuremaks ja wiimati, oh ma ehmatafin nii kangesti ära, et üles ärkasin — seisis Peeter minu ees. . . Kui kahju, et nii ruttu üles ärkasin. Kas peaks see ka midagi tähendama?“

Wanake õhtas südamest. Ta jüda tahtis lohkeda, kui ta selle aja päale mõtles, millest tütar und oli näinud. Oh, nüüd wõis ta kõigist ainult weel und näha.

„Miks sa õhtasid, isake?“ küsis tütar. „Kas mu unenägu paha tähendab?“

„Kui midagi hukka läinud või ära kadunud jälle wanas olekus näha, siis tähendab see midagi hääd.“

„Hääd? Mis võiks meile ka veel hääd tuua? Bahest on Peeter tagasi tulnud?“

„Ei lapsuke, eluaegsest wangipõlvest ei tule keegi enam tagasi.“

„Aga mulle on see mõte äkisti pähe tulnud . . . mis võib mu unenägu muud tähendada?“

„Taewas teab . . . see näitab küll võimata olema . . . aga jääme rahule . . . kannatame, küll siis näeme.“

„Oh siis oleks kõik lootused otsas. Ma ei tea, miks suur Jumal küll mõnele inimesele niisuguse risti päale paneb? Miks lasub ta õelust ja ülekohut nii taewasse kiskendavalt ilmas walitseda? Kus on veel õiglane ja auus meel, ligimese armastus . . . kus see on!“

„Tütar, ära taewa vastu pattu tee,“ walgistas isa. „Ilmas on ka veel häid inimesi ja ilm ei ole ise ka nii halb, nagu sina arwad.“

„Oh isa, kas ja võid siis seda ialgi unustada, mis ta meile mõlemile on teinud. Ilm, tige, hirmus, werejännulised inimesed on meist riisunud kõige kallimad warandused, mis Jumal

inimestele igaves on andnud. Kus on mu silmad, kus on su kõrwad — ja sa räägid häist inimestest ilmas. Mis peidawad need hääd inimesed endid ära kui warjufogud ööpimedusesse? Miks ei näita nad endid? Kas võib keegi öösel ütelda: Päike on taewas, aga ta ei näita ennast. Päike ei kardaks ial paista, kui ka pilwed teda warjawad: ta walgustab ikka. Miks ei tee hääd inimesed niisamati? Önnetu, kes seda usub, mis olemas ei olegi. —“

Isa waatas terawalt oma tütre huulte päale, et jäält iga sõna ära lugeda. Ta suu ümber lehmis walus naer. Oh kui palju oli tütrel õigust! Siiski ei wõinud ta ütelda lasta, et ilmas häädust ja armu enam ei ole.

„Tütar, ma tean üht meest, kes hää, wäga hää on,“ ütles ta siis tütre kõne wahel. „Ta on ka nende seltsist, kes meie rahwa isandad on. Ta andis mulle mu kadunud kirve lahkest kätte, waatas sõbralikult mu silma, pigistas mu kätt . . . oh, kui niisuguseid palju oleks!“

„Häid südameid on ilmas muidugi küllalt, seda ma usun tah, aga kui wõimused elate kases on, mis aitab siis õigus ja arm — mis võib ta õeluse woli all korda saata?“

Wanake waatas wäikeses toakeses ümberringi, nagu kuulataks ta midagi.

„Mis see on?“ ütles ta siis.

„Kus? Mis asi?“ küsis tütar tagasi.

„Ma tunnen nagu põrumist.“

„Torm hülub dues ja wäristab maja.“

„Ei see on nagu käimise või koputamise värin.“

Tütar kuulatas. Ta läks rahutuks. Väljas oli tõesti kolinat kuulda, mis mitte tuulest ei võinud tulla.

„Wäljas on wististi üks hingeline,“ ütles ta siis hinge pidades. Taewas, sel tormisel ööl.“

Isa astus madala ukse juurde, kiskus ta lahti ja astus välja. Ilm tormas ja mässas kangesti. Üks must fogu tuli tema poole. Tuisi tõi nii palju lund filme wahese, et esimesel silmapilgul mitte aru ei saanud, mis loom see oli. Tuba tahtis ta tagasi minna, et hädakorral eest tuppä karata, kui ta kaugeimast ka weel üht teist fogu enese poole nägi tulewat. See ei võinud keegi muu olla, kui inimene.

Ta jäi ootama. Sigus. Ges käis suur jahikoer ja tagast järele tuli inimene — jahimees. Tema juurde jõudes jäi ta seisma. Ta

näis kõnelema, sest käed liikusiwad selle järele. Wanake liikkas oma urtsiku ukse lahti ja palus wõõrast sisse astuda, kui ta ilma eest warju soowib.

Seeft paistis hele peern tulewalgus, mille ligidal urtsiku omaniku kena tütar istus. Ka tema filmad oliwad lahise ukse poole pöördud, nii et tulewalgus talle täitja näo pääle langes ja uksest teda selgesti näha wõis. Wõõras jäi imestades uksele seisatama ning astus alles siis sisse, kui wanake teda teist korda oli palunud, usti külma eest kinni panna. Ta wahtis ükssi filmi neiu otsa — ta nägu muntis oma karwa mitmet moodi — tal oli, nagu puuritsiwud need filmad talle siidamesse, ehk ta küll teadis, et nad teda ei näinud.

„Isa, kas sa ühe külalise wäljast tõi?“

„Jah, siin on üks jahimees . . .“

Jahimees, kes keegi muu ei olnud, kui meie tuttav metsawahd Polmas, oli ennast ruttu kogunud, kübara sügawamale pähe tõmmanud ja ütles nüüd dige lahedal mündetud häälel: „Lubage, armsad majalised, et ma siin wähe liimeid soojendan. Ma olen ära ekhinud, ei leidnud teed enam koju, tuln siia . . . kui kangel peaksin ma nüüd *** wõijast olema?“

„Kui Teie minu isaga kõnelete,“ ütles piiga, siis pöörge nägu wasta tulewalgust — ta on furt . . .“

„Sinu isa, Lepiku Mart!“ ümises metsawahht oma moffi kottu pigistades. „Saatus, kui ime-lik ja oled . . . kuhu oled ja mind toonud?“

Ta waatas piigakese otja. Oh ta tundis seda neiukest ju noorest põlwest jaadit. Selle walusa, kahwatanud näo pääl oliwad weel endise iu jäljed — aga ta filmad — oh kuhu oliwad need ilusad filmad jäänud, mis tema õnnetuselks oliwad olnud. Metsawahi südamess mässas kan-gesti, kui ta minewiku pääle mõtles. Aga siin ei olnud selleks paras aeg. Ta tundis seda ise küllalt ära ja selle pärast raputas ta kõik sarna-sed mõtted enesest maha ning tegi, nagu oleks ta neile inimestele täitsa wõõras, kes teda enam ei näitnud tundwat.

Wanamehe filmi ei julgenud ta waadata ega ka oma nägu wasta walget seadida. Need tera-wad walgud wanakese filmadest oleksiwad tema raske süüga koormatud südamesse tunginud ja seda läbi näinud — need filmad oleksiwad teda pida-nud tundma — oh mis hirmus, mehel käis wä-rin kehast läbi selle pääle mõeldes.

„Ütelge, inimesed, kus ma praegu olen?“ küsis ta rahutud häälega. Kas ei ole siin teed, mis *** mõisa wälja viib?“

Wanake oli uue peeru põlema süütanud ja walgustas sellega rääkija nägu. See ei tõstnud oma filmi üles, ehk ta küll teadis, et wana ai-nult ta juud tahtis näha.

„Kas sa ei taha võtaks siia jääda? Siin tor-mab ja mässab . . . tee on pikk . . . ja ei saa koju . . .“

„Ma pean . . . ma pean koju saama,“ hüü-dis ta oma hääle muutust muustates.

Piiga kargas istmelt üles. Ta oleks nagu ussi läest hammustada saanud. See äkiline eh-matus ei läinud kumbagi toas oleja filmist näge-mata mööda.

„Mis sul on tütar?“ küsis isa murelikult.

Metsawahht läks väga rahutumaks.

„Kes on see külamees, isa, keda sa meie urt-fikusse toid?“

„Ma näen, et ma siin ülearu olen,“ ägas metsawahht jälle muudetud häälel. „Ma lähen kohe, aga ütelge, kuhu, kus poole? Ma ei tea kuhugile minna, ma olen eksinud.“

Wanamees oli teravamalt oma läbitungivate filmadega wõõra otša waatanud ja tema segadust näinud. See segadus oli aga filmapiltne. Külma rahu pefitas jälle ta palgel.

„Minu maja ei ole siamaale veel wõõras-tele öömaja andnud, sest keegi inimene ei ole siia ära ekfinud . . . nii sügawasse metsa ei tule inimesed ialgi. Aga teeta ümber ekfijale on jee hurtfikute hää meelega walmis tormi ja halwa ilma eest warju andma, kui seda tarwis. Noor-mees, ole sa siis, kes sa oled, lepi meie ktsa ruumiga ja jõe ööfeks siia. Kui päew kätte jõudnud, wõid jälle teele minna.“

„Ma tänan teenimata lahku eest, aga siia ei jää ma mitte. Ma ei saa mitte ära kaduma . . . mets annab mulle kurja ilma eest warju.“

Ta läks. Tuul kandis talle lumefibemeid wasta palawat otšaeft, kus nad ärasulasiwad ja higiga endid ühendasiwad, ilma et ometegi palju jahutust suutsiwad anda. Raua, kawa rändas ta paksu pimedas metsa all ümber, ilma et isegi teadis, kuhu jalad teda kandsiwad. Seltsiks oli talle ta truul jahikoer ja tuule kohin metsa pundes. Buruwäsimult jäi ta wimašs ühe paksu kuuše alla puhkama ning uinus sinna magama.

Ra wäitšes metšahurtfikus oldi kawa ülewel. Wõõra kääk oli sinna nii palju ärritust toonud, et uni isale ega tütrele nii ruttu enam filma ei tulnud.

„Mis oli sul, tütreke, et sa nii ära ehmatasid, kui ta siin oli?“ küsis isa, kui ta õuest tagasi oli tulnud, sest et wõõrast enam kuskil näha ei olnud. „Sa ehmatasid ka ekfinud wõõra sellega nii ära, et ta parem pimedas metšas tuiju tormi käes külma kätte ära sureb kui meie juurde jääb, kus tal ometegi jõe öömaja oleks olnud. Sa ei teinud seda mitte dieti — su hää oli kare otše kohutaw, kui küsijid: „Kes jee külamees on?“ Miks tegid sa seda tütreke!“

„Oh, ma ei wõinud teisiti . . . ta hirmus hää . . . oh, kas sa seda häält ei tundnud?“

„Lapsuke, mis nalja sa minuga heidad? Sa küsid, kas mina tema häält ei tundnud! Kas sina ta nagu nägid?“

„Ah, anna andeks, isake, ma ei mõelnud praegu selle pääle, et sa ju ühtegi häält ei kuule. Aga kas ta nagu sulle tutaw ei olnud?“

„Kuijama tutaw, kui iga teise wõõra nagu.“

„Oh, siis oli jee wistist pettus . . . pettus jah, nüüd näen ma seda isegi ära. Kui ta hää l'ord nii helises, siisgi oli ta kõla üleilidse pehme

ja maha, peanegu turlit ärras. . . . Et, see ei võinud tema olla . . . ma olen ehtinud . . . rängasti . . ."

"Aga ütle ometi tütrekene, kelleks ja teda siis pidajid?"

"A. mõldri pojaks Mühlmanniks, ja tead ju."

Wanake jäi sügavasse mõttesse.

"Hm, see hm — ei see pole võimalik."

VI.

Kiwi-raiija.

Kewade oli tüel kenadusel käes. Nüüd ja nurmed särasivad öie ehtes ja arud ning aasad hajendasivad lehtawaißt lilledest ja rohtudest. Sgal pool, kuhu film waatas, säras terwest loodusest noorepõlwe rõõm ja lust wastu ning pani rinda õnnetundel paisuma. Sgegi töolistel mõisapõldudel oli kergem töö röntust ja kühja kapi hoopisid lenda kui muul aasta ajal, mil jäme-

dad sõimufonad südame pääl ja kapihoobid turjal palju enam walutajiwad.

Lauren oli ühel ilusal kewadesel päewal pika jalutuskäigi läbi lehtawa metja ette wõtnud ja kuni kiritu juurde wälja tulnud. Natuke maad kiritust eemal oliwad mitmed kiwiraiujad ametis. A. mõisa proua oli ära jurnud ning abikaas laskis nüüd ta hauale kiwist aeda raiuda.

Lähedalt kiwiraiujate juurest wiis Laurenit ta tee läbi. Ta waatas tööliste ja nende töö pääle. Sargi wael, palja pääga palama päewa täes raiusiwad need oma haamritega wahetpidamata, nii et higi mööda põski ojana maha woolas. Wahel arwasti pühkis mõni oma higi ojad jämeda riidest musta sargi käiksega maha ja raius jälle edasi. Üks neist — noore päraline pruunika täishabemega mees, kes siamaale wahetpidamata ja ilma üles waatamata oli raiunud, jäi nüüd puhkama ning wahtis jäänud juures ükssilmi enese ette maha, nagu oleks tal sügawad mõtted olnud. Ta ei pannud tähelegi, et üks laia kübaraga mees, kepp käes, kiindjate juurest põllult kiwiraiujate poole tuli. "Plauh, plauh!" kolas äkisti Laurenit kõrwu. Ta lõi filmad üles. Noor kiwiraiuja, kes natuke aja ee-

kama jäänud, oli üles karanud ning hoidis paljad käed kaitsedes kühja kepi vastu üles, kes wäljas oli ikka uusi pantusi mehele selga lugema.

„Ma tahan näidata, mis laisklemine tähendab,“ hüüdis ta wihaselt. „Päewawaras . . . karmantjät . . .“

„Pea, ja timmut,“ kätatas Lauren jekka. „Mispärast pehjad ja inimest ilma süüta, kui sind ka kepi meheks on pandud?“

Smestades wahtis kühjas wõdra poole. Ta ei tundnud teda mitte, aga ta riided paniwad mehe mõtlema, kas ta wiimaks mõni herra külaline ei ole — ning ära nõrkedes langes ta kätt kepi maha.

„Ta on laiskleja, ei tee tööd . . . On see veel ilma süüta? Mina pean järele vaatama, et kõik hoolega tööd teewad ja laisklemisega herrale kahju ei saada.“

„See mees ei ole laiskelnud, waid ainult hoolikalt tööst puhkannud,“ ütles Lauren walju häälega. „Mina olen seda näinud. Kui sina tööd järelewaataja oled, siis peaksid ja ka seda nägema, mis inimesed ära on teinud. Sina tahad inimesi nii ära orjata, et nad wiimaks enam midagi ei juunda teha. Häbene kah ikka!“

Wihaselt pigistas kühjas mõnad totku. Sel miisil oli teda üks wõdras tema tööliste ees häbistanud! Kui ta teaks, kes see mees on! Ta oleks talle sajawõrra jeda teotust kätte maksnud, aga kui ta mõni mõisaherra külaline ehk sõber oli, siis ei wõinud ta ju temasse punituda.

Ta ustus tööliste naeratawaid nägusid nägewat ja see lõikas kui kaheteraga muga walustasti ta lihase. Nad naeriswad kahjuröödnus, see oli pilkenaer! „Dodate, küll ma jeda teie selga kätte maksan, mis wõdrale wõlgu on!“

Tänulikult waatas noor kiwiraiuja Laurenile järele, kui see pikalt jurnuaia poole hakkas minema.

Mõisa rahwas oli juba lõunele läinud, kui Lauren jeda sama teed furnaaiast tagasi tuli. Oma imekspanemiseks nägi ta, et noorepäraline kiwiraiuja üksi veel töö juures oli, kuna teised wististi kõik lõunele läinud. Tälle oli ta oma töö juures nii sügawas mõttes, et ta Laurenit tulekut enne ei märganud, kui see temale sõbralikult dala pääle patjutas. Pool ehmatuse, pool rõõmuga waatas ta ülesse.

„Sõber, mis sina siis üksi veel tööd teed? Miks ja ka lõunele ei lähe?“

„Kubjas ei lase,“ oli lühikene vastus. „Ma pean aulikku herrat selle eest küll väga tänama, et mind kapihoopidest päästsite, aga nüüd on ta hirmus kure ja tige. Kui ta lordi vihale on ärritatud, siis walab ta jeda itka wäeste tööliste pääle wälja.“

„Kahju küll, aga wähest laseb jee asi ennast minna!“

„Ei ole loota, meie herra on väga wali mees. Keegi ei julge kubja pääle midagi kaebada. Koit kannatawad.“

„Kas sina siit nurgast pärit oled?“ küsis Lauren.

Kiwiraijuja waatas kahtlaselt ja wähe kohmetult küsija otja ning lõi siis filmad nõutult maha.

„Miks herrad jeda küsivad?“ kogeldas kiwiraijuja arast.

„Ma korjan ühe asja üle sõnumeid, mille sündimise kohta ma ei tea. Ütle aga julgesti kui midagi tead. Ma wõin tõendada, et sellest sulle koige vähematgi kahju ei wõi tulla. Kas tunned jeda kohta siin ümberringi hästi?“

„Tunnen. . . ma olen mõni aeg siin töös.“

„See on häa,“ ütles Lauren kiwi pääle istet wõttes. — Kas sa oled talgi ühest tüdri-

kust midagi kuulnud, kelle nimi oli Sepiku Mäina, Mardi tütar?“

Küsija waatas terawasti kiwiraijuja otja. Neil sõnadel oli potamata mõju. Waene töömees ei olnud ennast selle wasta ette walmistada mõistnud. Ta läks naosti üleni punaseks, mida ta sellega katsus warjata, et ennast tumardas wafart käest ära panema. Lauren märkas jeda küll ja oli jüdamest rõõmus, et ometi lordi ühe inimese on leidnud, kes talle selle mõistatuse ära wõib seletada, mille juures ta juba rohkem kui poolaastat asjata pääd oli mürdnud. Aga miks tegi ta selle juures siis nii imelise näo?

Lauren ootas wastust, kiwiraijuja aga ei wastanud midagi.

„Armas mees, miks ei anna sa mulle kostust?“ küsis ta lahkelt. „Su nägu juba tunnistab mulle, et sa teda tunned. Miks sa jeda salgad? Kahju ei wõi ta sulle mingil wiisil tulla. Räägi.“

Kiwiraijuja tõstis filmad üles ja waatas rääkija otja, nagu tahaks ta proowida, kas wõib ta tõesti ka wõib usaldada. Lahtelt ja jüdamest waatas jee ta otja, nii et mehe kahtlus kadus.

„Ma tundsin üht tütarlast selle nimega,“ vastas ta siis pikalt, taja, aralt.

„Sina tundsid teda?“

„Jah, aga see oli aastate eest?“

„Aastate eest? kui kaua aja eest umbes?“

„Saab sügise 10 aastat, kui teda veel wiimast korda nägin.“

„Kuhu ta siis läks?“

„Tema jäi, kus ta elas — mina läksin ära“ Kiviraiuja kogeles.

„Kus elas siis Lepiku Miina?“ küsis kohtu- kirjutaja elawalt.

„Lepiku talus, oma isa juures.“

„Kas see talu meie kihelkonnas on?“

„Ei ole, see on koguni W. maal.“

„Kus sina siis elasid sel ajal, kui sa teda nägid?“

„Siin lähedal...“

Kohtukirjutaja oli natuke aega sügawas mõt- tes, siis ütles ta pikalt:

„See on ju arusaamata, kudas sa temaga tuttavaks mõisid saada, kui teine teisest ometi nii kaugel elas?“

„Ta oli R. mõisas teenimas ja mina olin teoline...“

„Haa, nüüd läheb mulle see lugu selgeks. Kus elab ta praegu?“

Kiviraiuja suunurgad liikusiwad iseäraliselt. Ta filmis järele midagi hiilgawat. Waewalt kuuldawa häälega kostis ta: „Ei tea.“

„Kudas on see võimalik?“ imeteles Lauren.

Jälle waatas Kiviraiuja oma kombel uuri- walt Laurenit otja, siis näis ta nagu iseenesega nõun pidama. Wiimaks ometi ütles ta ainult:

„Herra, ma ütlesin, et ma ära läksin...“

„Aga nüüd oled sa ometi tagasi: kas sa siis temast midagi enam ei ole kuulnud.“

„Mitte midagi... ma olen teinud mis mõisin, kõik oli asjata.“

„Kas ta wähest furnud ei ole?“

„Ka võimalik... sest...“

Lauren ootas põnewalt, ometi jäi rääkija seisma.

„Kas temal ei olnud ka kohtuga tegemist?“ küsis Lauren, kui Kiviraiuja oma pooleli jäänud kõnes sõnagi enam edasi ei rääkinud.

„Oh, ta sai ilma süüta hukka mõistetud.“

„Mis tehti temaga?“ küsis kirjutaja äge- dalt. Ta jüda pekkis pea kuuldawalt. Kudas läks tule proow?

„Imestades, waatas mees jälle tüüja otja.
„Teie teate, herra, seda lugu ije!”

„Ei tea muud midagi, kui et ta tuleproovile mõisteti. Mis sellest sai ja mis pärast dieti, seda ei ole ma kuskilt teada saanud! Ma palun sind mulle seda jutustada see on mulle väga tähtjas. Jutusta, ma näen sa tead.”

„Kui ta teile tähtjas on, siis olge teie see aimus inimene ilmas, kellele ma seda lugu jutustan. Teie olete mulle suurt hääd teinud, olete inime, kes ka waeleid orjast inimesteks peab... Kuulake siis:

VII.

Saladuse sõlm hakkab harguma.

„Sepiku Mart oli Wiljandi maa talupoeg. Ta oli enesele juure ja hoolsa tööga natuke wara kogunud, et oma tütre Tallinnasse ühe waga ja väga hääsüdamega nonni juurde kooli wõis saata. 15 aastaseks tuli Miina Tallinnast tagasi ning pidi R. mõisa teenijaks hakkama. Et

ta koolis käinud, lugeda ja kirjutada oskas, jellest ei tahtnud muudugi keegi mõisaherrale kõneleda.

Lapsest, kes 8 aastaseks linna wiidi, oli imeilus neiuks sirgunud. Ta priskeid roosilisi palgeid piirasiwad kulbsed juuksed otse nõidusliku iluga nagu kollaka siidi sisse, ta wäike naerataw suu oli kui puhkenud roosi õis, millest magusad sõnad wälja woolasiwad. Eht see kõik juba iga nooremehe südame waljusti põksuma pani, siisgi polnud see ometi weel midagi ta filmade ilu wasta. Oh, kes neid südameid, mis jäält wälja woolasiwad, oma filmades tundis, see ei unustanud ialgi enam neid kahte tumepruuni sõstrakarwa tähte. Nende ijeäraline, imeline jära wõis kõige paksema jää koore südame ümbert sulatada, kui nad aga oma süttitawaid kiiri sinna sisse tahtsiwad saata. Warsti oli R. mõisa noorherra nagu ära nõinud. Ta katsus igal wiisil noort neiuks oma wõimuse alla saada, aga kõik katsed läksiwad murja. Selle asja ots oli, et Miina mõisast ära sai saadetud ja siia kihelkonda R. mõisa teenima pandud. Siin polnud mõisaherral poegi kodus, mispärast siis ta filmad ka õnnetu ei wõinud sünnitada. Siin õppis teda üks noor talu pois tundma, aga ühtlasi ka mõisa mõldri ja walitseja pojad. Mõlemaid

viimaseid ei võinud ta filma otsegi sallida, sest et nad kerged, ülemeelsed ja väga halva südamega inimesed olivad, kuna alandlik talupoisite talle meele pärast näis olema. See oli ta õnnetus. Kui mõlemad noorisandad näginud, et Miina ilusad filmad sugugi nende halpi tempude jaoks ei olnud ega neid hää meelega ei waatanud, tõusis kättemaksmise wiha nende südames. See loitis hävitavaks leegiks veel siis, kui nad kuulda saivad, et Miina oma nõiafilmadega talupoisi — Peeter oli ta nimi — südamesse waatanud ning selle üle rõõmustas, et need jälle lõkendama olivad pannud, mida pärastised õnnetumad aastad ei ole jõudnud kustutada.

Õnnadega ei saanud nad ialgi avaldada, mis südamed tundsiwad. Aga siisgi teadsiwad nad mõlemad kaunis julgesti, mis kumbgi teisest mõtles. Kes ei oleks ka nii südamesse tunginud filmakeelest aru saanud, kus keel ka sõnu ei tohtinud kõneleda!

Seda olivad tigenud mõisa noorisandad tähele pannud ning oma murjatamate plaanide korda saatmiseks tarwitanud. Sinna juurde tuli veel üks juhtumine, mis ka ebauskliku mõisaprona kergesti nende plaanidele võitis.

Mõisas oli suur pidu. Külalisi oli ligidalt ja kaugele mõisadest kogu tulnud. Miina oli teendrite seas noorte meeste filma püütunud, ja weidike aja pärast ei olnud nende seas enam muust asjast juttu, kui Miina imesilmadest. Kõrgeid rüüterlikud piigad ja prouad leidsiwad selle jutu hirmus igawa ning wihasasiwad endid kõik kõnelejate kui ka Miina üle, kes niisuguseks jutuks asja oli andnud. Et tal iseäralised filmad olivad, jeda pidi igaüks oma südamel järele andma, kui ta ka neid teistele igapidi laita püüdis. Oh, mis ei oleks rüüterlikud piigad niisuguste filmade eest andnud! —

Enne pidult lahkumist peeti wihasstatud mõisaprona juhatusel, kes oma wiha dieti sõnades wälja ei mõistnud ütelda, mis see „rongafilmadega“ tüdruk talle häbi teinud, naeste konverents ära, kus ühel häälel otsustati, neid filmi kahjufaks teha.

Teisel päewol võttis mõisaprona mõisawäitset ja mõldrit aruldase lahkusjega oma jutule. Kuu peeti lühis ukste taga aru, enne kui wäitset ja mõlder jäält tähtsa nägudega ära läksiwad.

Mõne päewa pärast olivad mitmesugused jutud Miina üle liitumas. Ta olla nõid, ta olla

uusi filmi soõnud, mis ta filmadele nõia wäge andnud ine. Need jutud käiswad kui kulu tuli juust juhu ning arataiswad jalestust ja põlgtust waele tüdruku wastu, kes ise sellest midagi ei teadnud. Ta ei aimanud, miks mõisjas talle niüüd koguni juust priiust anti ning kõik inimesed temast eemale hoidiswad. Minult seda märkas ta, et ta tegewust juure hoolega tähele pandi. Mõisa proua poolt oli talle üteldud, et ta teenistujest lahti on ning warsti oma wanemate koju saab wiidud; pangu ta selle pärast ennaist walmis.

Ühel pühapäewal lõikuse kuu sees sai ta sõber Peeter temaga mõisa kuisitus kottu, kus ta ammuigi teba oli oodanud. Ta oli oma neiuksesele ammuigi juba tahtnud midagi rääkida, mis nende mõlemate kohta tähtjas oli, enne kui see wähest jäänawalt siit ära läks. Öhtu oli kääs ja ilm ilus, soe ja wäike. Ararääkimata ornatalt maatas ta oma ainsa truü sõbra filmadesse, kelle hingele need soojad kiired araseletamata õnne walasiwad. Esiti aralt, siis itta julgemalt juttu ajades jõudiswad nad kaugemale ja kaugemale metsa sisse, esiti kõrwu käies, siis käsikäes, ilma et tähele oleksiwad pannud, kui kaugemale neid jaldas kandiswad.

Päike oli juba ammu looja läinud, õht ja hedaks jäänud, wilsu laste maad latnud ning taewas särasiswad tuhanded tähekesed aralt selge kuuwalguse sees, kes oma kiiri nagu läikiwat hõbedat maa pääle maha laotas. Tasakesti tõmbas Peeter Miina oma kõrwu pehme sambla mätta pääle maha, mis ühe ilusa wäikese lagendiku ääres juure metša keskel oli ning hääd puhkepaita andis.

Kõneleja seisatas, nagu tahaks ta puhata.

„Edasi, edasi!“ hüüdis Lauren kõige juures ärrituses. „Mis sündis selle wäikese lagendiku pääl?“

„Mõlemad noored inimesed oliswad wäikeks jäänud,“ rääkis kiwiraiuja edasi. „Peeter, ütles tüdruk nooremehe kätt pigistades. Ma ei tea, mis mul on, ma olen wäga rahutu, nagu peaks meil juur õnnetus ees olema. Kas meie ei ole mitte rumalasti teinud, et nii kaugemale metša tulime. Nää kuu on kõrgel taewas ja tähed säraswad juba kahwatanud walgusega — ja meie oleme sügawas metšas — kes teab kui kaugel weel. Ruttame, et koju saame.“

„Miina,“ hüüdis Peeter ja wahtis sääl juures täis õrnust neiuksese imefilmadesse. Mis talle säält wasta säras, tegi ta waele pää kui joob-

nats. Ta ei tundnud muud enese ümber kui oma inimeinu sooja hinge õhtu ja tema filmade taewalist sära, mis talle sügawaske südamet põhja tungisivad. Oh, ja sellest taewalistest neiuist pidi ta lahkuma — wõib olla igaweseks, ei see ei wõinud, ei pidanud, ei tohtinud sündida.

„Miina, kas sa tõesti tahad juba siit kaunist kohaft ära minna. Mõttele, et see esimene kord on, mil meie kahekesi üksi teiste inimeste filmade eest warjul oleme. Täewas teab, millal meie jälle sel wiisil kokku saame. Ma tahtsin sulle juba ammugi midagi ütelda, aga . . .“

„Mis tahtsid sa siis ütelda?“ küsis neiu kaasa, wäga kasa.

„Et kui sa ära lähed, siis jään ma üksi, hirmus üksi . . . ja mul on wäga igaw . . . ja sa ei tulegi wahest enam tagasi . . . ehk lähed mehele, ei tea kellele . . .“

Miina naeratas wähe. „Kas see ei ole sinu meelepärast?“ küsis ta siis.

„Ma ei tahaks siis enam päewa otse ilmas elada, kui sina mind ära unustad ja veel mehele lähed . . . Oh usu, ma ei wõi tõesti ilma sinuta elu päälle mõelda. Ära mine ära . . . jää siia . . . ole minu oma . . . tule minuga . . . ma wiin su oma isa hartsikusse, tahan sind tal-

lits ja armsaks pidada, kallimaks kui oma elu. Miina, kuule mu palwet. Ütle, et sa mind enesest ei tõuka; ütle, et sa minu oma tahad olla — ütle jah!“

Wärisewa südamega oli ta piiga kae enese kätte wõtnud, oma hõõgawaid huuli wastu surunud ning waatas siis paluwal pilgul oma südamet nõiduja filmi. Kuu seisiswad neiu filmad tema pääl, kuu woolas neist äraseletamata soojust nooremehet rinda, mis teda tõrgema tundmussega täitis, mida ilm ei tunne. Oh, seda pilku ei ole waene Peeter küll ialgi ära unustanud!

„Kas sa wahest ei peta mind?“ sõnas siis ta suure tõsidusega.

„Mina pean kind petma?“ wastas Peeter, „Kui sa terwe maailm selle wasta peaks mäsama minema, mina kind ei jäta. Kes wõiks neid filmi petta, mis taewast maa päälle maha nõiutawad?“

„Peeter, wastas tüdruk tõsiselt, sa oled waimustatud mu filmade üle ja lubad nende pärast mulle nii palju. Kui mul neid filmi ei oleks, siis wahest ei räägiks sa minuga mitte nõnda wiisi.“

„Oh, ära piina mind, mu südame Miina, wastas Peeter ärrituses. Kui ju filmad ka üksi juba kõik noored mehed nagu ndiafõitega oma poole tõmbavad ja mina ka nende wäge auustan, siis ütlen ma sulle ometi siin tähtis taewa ja kuu ning igaweste tumma metsa kuuldes, et ma sind armastan ning sinu pärast ka ju filmi. Anna ära need filmad, ja sa saad nägema, et ma sind elu otsani kustutamata leegiga saan armastama.“

„Du see ju tõsine arwamine, et mind ka siis weel armastaksid, kui mul neid filmi ei ole, kui wähest pimedaks peatfin jääma?“

„Sa kas sa selle üle kahkled?“

„Kui sa kindlasti ütled, siis mitte.“

„Ma ütlen kindlasti,“ ma armastan sind oma terve hingega, kui sa ka pime peatsid olema. Mis neist filmist wälja paistab, tuleb südamest, ja jüda ei wõi ialgi ära kaduda ega oma wärwi muuta.“

Wäiksest nuttes langes neiu ta rinna najale.

„Ma olen ju oma!“ sosistaswad ta huuled.

Õistawal õnnel tõmbas ta neiuksese oma rinnale. Kuu paistis ta otsjewa näo pääle, kus üksikud pillamisi alla weerewad pisarad nagu puhfad demandi kiwid kuu hõbe kiirte kääs säre-

siwad ja filmist kats kunstest terwe taewaga wasta paistsiwad. Ta oli ilus, wäga ilus.

Pikalt wajus õnnelik u noore mehe pää mabalamale, nende huuled puutusiwad koftu, laua laua kestis esimene magus muju esimese armastuse täiel mõnul ja ilul.

Kõle naer kõlas läbi metja. Ometi ei kuulnud kumbgi õnnelikust jeda kohutawat häält ega aimanud, et metsal kõrwad ja tige meel on. Nad pidasiwad metja oma õnne tummats tunnistajaks, aga ta oli see fõrd täis kadedust ja tighedat meest.

Kaua waatas Peeter oma armuksese filmi ja ütles siis. „Miina, kui sa teatsid mis wägi su filmadel on! Ma usun, ja ei pane üksi inimesi enast imetlema, waid wõid ka linnud ja metsaloomad oma imetlejateks teha. Sa wõtsid enesele meheks saada, keda aga tahad, sest kes juudab külmaks jääda, kui ta nende säre oma südamesse wõib woolata lasta! Sa ja ei wali mitte mõnda suurt meest, waid wõtad minu, ühe waele poisi-kese wasta, tahad minuga ühes elurada käia, minuga hääd ja kurja jagada... oh, on see kõik wõimalik... kas ma ei näe und, mu õnn on ülemäära suur, olen ma ikka dieti kuulnud?“

„Kõik on tõsi, mis sa oled kuulnud. Kas pean ma seda veel kinnitama, Peeter!”

Ta sõnad olivad nii mahedad, nii sulavad ja südamliked, et õnnelik Peeter enam selle juures tahe vahel ei võinud olla.

Teist korda langesivad nad ärarääkimata õnnes teine teise kaela ümber ja jõivad teine teise huultelt jootvastust.

Kole, läbiloikaw, wihane naer ehmatas nad üles, kiskus nad taewast toleda tõsiduse fiske hukatuse hana äärele. Mõldri poeg seisis hirmutades nende ees.

„Läheme siit ära, sõjistas neiuke kartes.”

„Wõi see on siis meie wiisakas Miina mamsel,” hirmutas Gustav tagedalt neiu otja wahtides. „Õõsi poisiga metsas! Huu!”

„Noorijand, teil pole selle neiu kohta midagi laituft ütelda,” sõnas Peeter julgesti oma armukese auu laitsmisest.

„Mina ei räägi sinuga, pois, kas mõistad, káratas Gustav wihaselt. Sina käsi siit minema, mina wõin ise Miina koju saata.”

Miina jurus ennaft hirmuga Peetri najale.

„Nii suured sõbrad meie veel ei ole, wastas Peeter,” nagu oleks ta teise oma suguse talu

poisiga kõnelemis, „et ma oma mõrõja teiega koju saadan. Tule, Miina, hakkame minema!”

Nagu wihane tiiger kargas Gustav neile tee pääle ette.

„Käsi minema, ütlen ma sulle veel kord ja et sa enam oma filmi ei näita,” kiskendas Gustav hirmjas wihas. Miina ei tohi enam samugi sinuga minna.”

„Laske meid minna,” ütles Miina paludes.

„Teid minna? Kas sina Peetriga tahad minna?” küsis ta pilkawalt neiuksse otja wahtides.

„Sah!” oli wastus.

„Aga mina käsen, et sa minuga tuled,” hüüdis ta wihasest saades.

„Teil 'pole siin midagi käskida,” andis Miina kindlalt wastuseks. „Minge teie oma teed, meie läheme oma teed.”

„Narr tüdruk, tule ühes; wõi sa tahad nii-samajugust talupoisikest minu kõrwa seadida. Tule siia!”

Nende sõnadega hakkas ta kui tangidega tüdurukü käest kinni. See kargas kiskendades Peetri warju. Peeter lükkas kutsumata külalise tugewa käega eemale ja tõstis ähwardawalt oma tugewa rusika üles.

„Kui teie veel peaksite julgema sellesse neiuksse puutuda, siis peate tõesti mu tugewaid rufikaid maista jaama,“ ütles ta.

Wastane ei saanud wiha pärast esiti sõnagi juust. Nuttu hakkasid armastajad minema. Läbi metsa kajasid veel neile toleda naeruga sõnad järele: „Wiletjad narrid! Jooksge aga, ... peab teie wiimane jook olema. Gustav Lebercht Mühlmann tahab näidata, mis ta teotamine maksma tuleb. Ära neetud tahan ma olla, kui veel ilmas kofku peaksite jaama ... jolebad nõiad ... eheheh ... te' peate oma põlatud Gustavi jalge ees wingerdama kui usfitejed ... armu paluma ... eheheh ... aga Gustavil seisab see lugu meeles ... ta süda on kõwem kui raud ... minge, minge.“

Metsa puud ei lastnud enam neist kohutawatest sõnadest armastajate kõrwu tungida, aga ka need juba olivad neid nagu taewast maha kiskunud, kus hädasõhud õnneliste järele suud argutawad. Miina wärijes ja ka Peetri süda peffis pea kuuldawalt. Mõlemad teadsiwad väga selgesti, et need sõnad mitte hääd ei tähendanud. Kui Gustav ka oma wõimuga veel midagi ära ei suutnud teha, siis tundis ta tige süda ometi

ladafid teesid, mida mööda ta oma kättemaksmise himu wõis kustutada.

„Oh Peeter,“ ütles Miina, kui nad tütt teed juba sellest hirmsast paigast ära olivad käinud, turbliku häälega, „mu süda ütleb mulle, et mu aimamised wiimaks ometi täide lähewad. Mu süda on raske ja meel nii ütleмата kurb, nagu peaks need hirmsad sõnad õiged olema, mis meile nii kibedasti järele kajasid.“

„Ära karda, mu kallis Miina, Sumal taewas ei jäta neid maha, kes tema pääle loodawad,“ troostis Peeter. „Loodame tema pääle, tulgu mis tuleb, jääme teine teisele kindlaks, truuks, nii kaua kui weri veel meie joontes woolab.“

„Kõrge taewas kuulab meie tõotust,“ ütles Miina ülesse waadates. „Saada siis nihilast meie pääle, kui me sõna murrame.“

„Miina!“
„Peeter!“

Ünn, segatud ülemäära rõõmusest ja walusest murest ning meele ärashetmisest paistis nende nägudelt. Sahutawalt silus wilm metsadest nende roofilisi palgeid ja hõõgawaid huuli.

Kõneleja tõmbas sügawalt hinge.

"Mis sai edasi?" küsis kuulaja põnewalt oodates. "Saiwad nad weel kofku?"

Kiiviraijuja pühkis oma jämeda särgikäikjega higi otsa eest — pisaraid filmist ja kõneles siis edasi:

"Teisel päewal wiidi Miina ära. Ka Peeter sai käsu * * * maa kohtusse minna. Raks teo-
meest pidiwad teda kui wangi linna * * * maa-
kohtusse wiima. Miina pääle kaebati, et ta
Tallinnas ühe hufka läinud nonni juures ndia
kunsti käinud õppimas ning et tema nüüd ise
nõid olla ja suurest sugust noorimehi oma fil-
madega ära ndiutawat. Tal ei olewat mitte
õiged filmad, waid nõiduse kunsti teel saadud;
ta olla nõelusfi filmasid keetnud ja sõõnud ning
nendest oma filmadele uisuguse nõidliku jära
saanud, et kõik inimesed, kes nendesse waatawad,
nagu ära tehtud saawad. Ka Gustav Leberecht
Mühlmann, mõisa mõldri poeg, ja armuline
proua ise oliwad kohtu ette tulnud, et nende
pääle kaebada ja tunnistada. Gustav tunnistas
et ka Peeter nõid olla; ta olla teda metšas te-
maga ühtlasi ndia tempude päält leidnud."

"Ja selle pääle mõisteti Peeter eluaegsele
wangitööle, Miina tuleproowile ja ta wana isa
kepi alla?" rääkis Lauren wahel.

Imestades waatas kiiviraijuja tema otsa.

"Kust teie jeda teate?"

"Mul on ka oma allikad."

"Siis oli teile wahest ka jee kõik tuttav,
mis ma kõnelesin?"

"Ei, sellest loost ei teadnud ma midagi aga
siiski ka mõnda üksikut kohta. See oli wäga
hää, et sa mulle rääkisid. Sul on jee lugu ka
nii hästi käes nagu oleksid sa tema pähe õppi-
nud, ehk ise ühes ära elanud. Kas selles ka
kõik nii õige on?"

"Kõik, wiimane kui sõna," oli tase wastus.

"Aga mis sai siis edasi?"

"Peeter nägi kohtu päält ära tulles Miinat
wiimast korda — nägi ainult, kõneleda ei saa-
nud ta temaga enam sõnagi. Ja sest saadik ei
ole kumbgi teine teist enam näinud ega ka mi-
dagi teine teisest kuulnud. Peeter wiidi kinni
saadeti ära raskele wangitööle, kus ta 9 pikka
aastat . . ."

Kõneleja jäi äkisti wait. Lauren pani ta
äkilist jutulõpetamist imeks.

"Kas Peeter ikka weel wangis on?"

Kiiviraijuja nikutas ainult olasid wastuse
ajemel.

„Alga sa ütlesid ju ometi, et ta 9 pikka aastat . . . wist tahtsid ütelda wangis olnud ja nüüd waba on — kas nii? jah?“

„Oh, herra, ärge nõidke mu käest nii palju ma ei wõi teile ütelda, ja päälegi ei puntu see ka asjasse. Mis kasu sellest teil on, kas ta wangis wõi waba. Kui ta wangipõlw eluaja pääle oli määratud, kudas wõib ta siis nüüd waba olla!“

„Waeue mehike, õhtas kirjutaja kaastundlikult. Oleksid sa siin, sa wõiksid veel õnne leida.“

„Tema õnn on möödas,“ wastas kimiraiuja iseäralise waatega murtud häälel.

„Mis sai siis Miina tuleproowist?“ küsis Lauren edasi. Kas Sumala kohus ta süüdlaseks wõi süütaaks mõistnud?

„Edasi ei tea ma enam midagi.“

„Enam midagi? Kudas on see wõimalik? Kui sa Peetri ja Miina lugu siamaale nii täielikult teadsid, siis peaksid nende lugu ka lõppuni teadma.“

„Ma pidin kaua aega siit ära olema,“ wastas mehike nagu kohmetult, „ja ei ole kuskilt kuulda saanud. Rahwas ei kõnele niisuguseid nõialugusid edasi, ta peab neid liig jäledaks, taewa ja kõige pühaduse teotuseks.“

„Soo, see wõib ka see põhjus olla, miks mina kellegi käest midagi kuulda pole saanud,“ ümises Lauren iseeneses. „Alga mis tead sa siis Miinast ja ta isast?“

„Mitte midagi, nad on kui maa päält ära kadunud. Keegi pole neid näinud, mõned kõnelewad foguni, et nad wanast kurjast ise ära wiidud.“

„Imelik, imelik,“ mõtles Lauren. „Kui üks mõistatus selguma hakkab, siis tuleb teine ja kolmas kohe asemele. Olgu asi ka kui segane ta on, aga ühte usun ma nüüd selgesti, et see naesterahwas, keda meie meesrahwaga sügawas mees nägime, Miina oli. Ta ei wõinud muu olla. Alga kus on ta nüüd?“

Kimiraiuja waatas imelikult Laureni otsa. Ta oli ükshilpid jõnu tema ühekõnelt kuulnud.

„Et see Miina oli, ütlesite teie?“ küsis ta unustades, et ta mitte oma sugusega ei kõnelemud. „Kes oli Miina? Kes olete teda näinud?“

„Mu usun kindlasti, et see Miina oli,“ wastas Lauren järele mõeldes. „Ta ei wõinud teegi muu olla. Kes teine oleks seda kõik wõinud teada.“

Kimiraiuja rinnus wõitles kange torm. Oleks Lauren terawamalt ta otsa waadanud, siis

oleks ta seda küll märganud. Ja pidi ta seda siis märkama, et üks waene töömees nii soojalt ühe tüdrukut saatuselt osa võtab, kes ühele wangele igawest truudust oli töötanud? Ei, seda ei pidanud ta nägema, ehk muidu oleks ta ei tea mis wõinud temast arvata. Ta nägu oli koguni rahulik kui ta hääle weel wähe wärises, kui ta küsis:

„Kus olete, auulik herra teda näinud?“

„Selles samas kohas, kus Peeter talle oma armastust tunnistas. Kas sa nüüd enam midagi sellest loost edasi ei tea jutustada?“

„Ei tea“

„Siis ütlen sulle weel tänu selle eest, et mulle kõik ära rääkisid, mis teadsid. Sumalaga.“

Lauren läks minema. Imestades waatas ta talle järele.

„Kes ta peaks ise ometi olema?“ pomises ta siis iseeneses. „Tema on Miinat näinud — sääl, kus Peeter talle armastust tunnistas! See on wist R. metjas selle wäikse lagenditu pääl. . . Hm! kui ma tema weel ülesse leiian, ja ülesse pean ma ta leidma, kui ta weel elab. Kui ta weel elab? Ta peab elama, see wõõras lahke

„jaks“ ütles seda. Aga millal on ta teda näinud? See wõis ju aastate eest olla. Sumal taewas, tee ükskord ometi üleskõrdu jõud tühjaks ja päästa süüta kannataja Peeter wangi wande alt, et ta jälle julgesti inimeste sekka wõiks astuda ja oma Miina ülesse otsida! Kuule mu palwet, helde taewas. Ma olin lootust kaotanud, ja olid mind aidanud ja jälle lootust andnud. Oh aita siis ka mind weel edespidi!“

Kiiviraiuja selja taga liikusiwad lepa pöösad; üks kogu läks säält iseäralise hirwitamisega minema, nagu oleks ta oma ohwri üle waritsemud, ning nüüd jelles kindlas teadmises ära läinud, et ta ohwer juba wõrgus sipleb.

Kiiviraiuja wasar käis jälle wahetpidamata üles ja alla ning ta ühetasane kiwifolksumine kolas jahedaks minewa õhu õhu käes kaugele. Nii rahuline ega korrapäraline aga ei olnud ta südame tuskumine. Kui ta riinus kuuldawalt oleks helisenud, siis oleks need hääled ka kõige kiwisemas südames sooja kaastundmusest äratanud.

VIII.

Kubja kättemaks mine.

Wihane kubjas, kes noore kiwiraijuja lõunaks ilma jõumata tööle oli jätnud, peab nõuu, kuidas seda aualandust õige kuhjaga töölistele, iseäranis sellele, kelle pärast ta niisugust häbi ja teotust pidanud kannatama, kätte maksta. Ta wihastas koguni iseenele üle, et talle ka mingit nõuu meelde ei tulnud.

Mõisa õue pääl oliwad teolised jalga kaupakoos ja kõnelesid nii elawalt, et kubja tulekut ei näinud. Ka see wihastas ärritatud meest.

„Mis teil siin on, et mina pidi koos olete?“ kätartas ta pahaselt.

„Kohtu poolt on teatus tulnud, et wang Peeter *** wallast ära pu põgenenud,“ wastas üks teoline teiste eest wälja astudes. „Teda otsitakse taga ja kätartakse kohe linna jaata, kui teda peale leida olema.“

„Kes on see Peeter, kes wangist ära karganud?“ küsis kubjas.

„Oh, see on juba wana asi. Ligi 10 aastat on sest ajast möödas, kui Lepiku Miina omal

isaga Wiljandi maalt nõidumise pärast kohtu kätte anti ning Peeter ka ühes selle asja sisse kisti ning wangi mõisteti.“

„Miks on ta ära karganud?“

„Juba minewal sügisel.“

„Minewal sügisel juba? Hm! Kas on teist keegi teda enne tundnud?“

„Küllap neid mehi ikka ka on, kes temaga ühes teol käiswad, aga see piik aeg!“

„Oh, mis piik aeg, kes teda tundis, tunneb ikka nüüd ka weel,“ seletas kubjas. „Mina annan teile kõwa küsi, niisuguse mehe järele wata ja kui keegi seda moodi inimest näeb, kohe mulle seda teada anda.“

Teolised jostistasiwad pärast kubja äramine-mist weel kaua üksteisele kõrwa sisse, nagu oleks neil saladusi kõneleda, mida kõitide kõrwad ei tohi kuulda.

Kubja lõuna aeg oli seekord iseäranis lühike. Enne teisi weel oli ta platsis. Ta tee wiis teda kiwiraijuja poole. Oma suureks imekspanemiseks nägi ta, et wõõras isand sellega kõneles. Tõõmees oli oma wafara käest maha pannud ja näis kõnelewat. Kas see oli ta töö? Tohtis ta sel wiisil aega raisata, kuna ta ometi trahwits terwe lõunawahe tööd pidi tegema? Wiha wäl-

gud jädendasiwad ta filmist, aga õnnelik ei ületanud nad kedagit trehwama. Ta andis ruttu teistele kiwiraijujatele käsu, teistega ühes põllule tööle minna ning läks ise wõsatagust mööda kõnelejate poole. Mis oli jellel wõrral tema töölisega jutustada? See küsimus põles ta keele pääl ja ei annud talle enne rahu, kui ta mitte kuulda ei saanud, mis jääl räägiti. Kas si osawusega ronis ta põõsaste tagu siid mööda neile nii lähedale, et kõik üsna selgesti ära wõis kuulda. Ta ei kaotanud üht ainust sõnagi jellest, mis kiwiraijuja kõneles. Kõige tähtsamad oliwad talle need sõnad, mis kiwiraijuja ütles kõneles, kui wõrras juba ära oli läinud. Ta sunn ümber lehwis tige naer, kui ta jäält ära läks, ilma et ennaft oleks kellegile näidanud. Saatuse oli ta wastu wäga lahke olnud ning talle wotamata abinõusid julle heitnud, mille läbi ta oma kättemaksmise himu jüdamis lusti järele ta kallal wõis kustutada. Ah, kui magus on küll kättemaksmine kurjale, tige dale jüdamisele! Were paneb ju jüdamis tarretama, kui niisuguse inimese huultel kahjurõõmulist naeru näed.

Kiwiraijuja pani imetse, et lõunast jaadik enam kaastöölisid endid oma töö juures ei näidanud. Siiski ei tulnud tal meelde, jelle üle oma pääd

murdma hakata. Kui päike alla oli weerenud ja õhtu loff ära löödud, hakkas ta mööda tolmawat maanteed oma wiletsa hurtsituse poole sammuma. Ta tee wiis teda mõisast mööda. Kujbas teisis küllatise aia najal mõisa wärawal ning kääsis mööda minejat töölist seisma jääda ja mõisa õue astuda.

Ilma paha aimamata täitis kiwiraijuja käästu. Ta astus wärawast sisse, kus juures ta filmad kuba näo päälle langesiwad. Säält paistis imek, põlglik naeratus. Oh ta küllalt kuba tujusid ja naeratawat, wastast nagu tundis, siiski kääs jee talle nagu kihwtise noolega jüdamise ja ta jüda hakkas wärijema. Neist wärawatest sisse astumine oli talle juba õnnetu, hirmust õnnetu toonud, mispärast ta pea ebauskliku kartusega nende eest eemale oli hoidnud.

„Mis teie minust tahate?“ küsis ta kubaalt julgesti.

„Dota,“ kostis jee naeratadest. Ta naer kajas kole dalt.

„Kus kuba on?“ küsis üks wali, peaaegu müristaw hää l mõisa õuest.

„Walitseja herra, ta on kiwiraijujaga õue wärawas,“ oli wastus.

See hää! tegi kiwiraijuja veel rahutumaks. Ta tundis jeda häält juba wanast ajast.

Suure paksu kehaga mõisawalitseja astus ootajate lähemale. Kubjas tõstis anupakkikult mütti.

„Kas see on see mees, kellest ja mulle rääkisid?“ küsis ta ilma oma alama terwiist wasta wõtmata ja wahtis ükshilmi kiwiraijuja otsa.

„Seesama jah, auuline walitseja herra.“

„Kui kaua oled ja siin mõisas töös?“

„Ei ole kaua, alles kolmat päewa.“

„Kus elasid ja mis ametis olid ja enne?“

Kiwiraijuja waatas külma rahuga küsija otsa. Nende küsimiste pääle oli ta ennast ammu ette walmistanud. Walitseja teraw waade tegi ta aga wähe kartlikuks.

„Kiwiraijumine on ifka mu töö olnud, ma olen laialt käinud, ilma kindla koduta.“

„See on teiste sõnadega, ilma mööda ümber hulkunud,“ osatas walitseja terawalt. „Kus mõisade pääl oled ja wiimastel aastatel töäd teinud?“

Kiwiraijuja muutus mõned nimed.

„Imelik et sulle niisugune woli on antud ümber hulkuda. Kus on sul jeks lubatäht?“

„Seda mul ei ole.“

„Lubatähte ei olegi sul? Kas tead mees ka et ma ju siis jalamaid kinni wõin siduda, kui ja ilma lubata ümber longid. Kui ja aga tart sõnakuulja inimene oled, siis wõid joosta kuhu ise tahad.“

„Ma ei ole ju kellegile kurja teinud, miks te mind kimbutate. Oh laske mind minna, ma palun...“

„Ei, nii ruttu see ei lähe weel. Esiti pead mulle mõned küsimused ära wastama, ütles walitseja walju näoga. Kas ja tundsid ühte Lepiku Miinat, Mardi tütar?“

See küsimus tuli ootamata ja mõjus selle pärast ka ootamata wiisil. Oli asi wälja tulnud teati, kes ta oli, wõi oli see niisama süüta küsimus, nagu enne selle wõõra poolt, keda ta oma sõbraks pidas? Oli mis oli, ta pidi ette waatama, et kimpu ei lange. Ta kogus ennast ruttu ja lastis filmad kord kühja pääle lennata. Selle näost paistis kahjurööm, mis teda paha lastis aimata. Päält näha üsna rahulikult wastas ta:

„Ühest Lepiku Miinast olen ma küll mõnda lugu kuulnud, aga kes teab, kas see seesama on, keda aulik herra mõtleb.“

„Ja sellestgi oled ja ainult mõnda lugu kuulnud?“ Kõhija naeris libedalt. „Mis lood need siis on?“

„Tema olla nõid olnud ja kohtu poolt selle eest nühelda saanud.“

„Ja seda tüdrukut ei ole ja tundnud?“

„Ma olen teda näinud . . . aga sest oli kaua aega tagasi . . .“

„Ma usun kah, et seda kaua aga tagasi on ligi 10 aastat — mis?“

„Herral on digus . . .“ Ta jüda peffis waltjusti, weri tiffus päha.

„Ja kas ja ta peigmeest Peetert tundsid, kes eluks ajaks wangi mõisteti?“

Kiiviraijuja tundis, kudas talle weri päha tungis ja paled tuliseks wärwis, ehk need küll juba päikesest pruuniks oliwad põletatud. Ta tundis ka waltitseja uuriwat pilku, mida ta jales-tusega põlgas. Oh mis oleks ta küll selle eest andnud, kui ta nüüd siit oleks kaugel wõinud olla. Siisgi oli tal julgust küllalt weel nii palju, et kartmata wõis ütelda:

„Muulik herra, ma usun teie tahate minuga siin nalja heita, niisuguste inimeste järele küsimisega, kelledega teil mingit tegemist ei wõi olla. Nemad on alatust joost, mis puutub niisuguste

jaatus teiesse, ühe suure mõisa waltitsejasse, kes teie päälegi weel „jaks“ olete.“

Need sõnad ei mõjunud mitte halwasti. Meist kuulis annahne waltitseja enese meelitust, mis tal aruldane asi oli, ehk küll kõik töölised ja talupojad murdu ta ees roomasiwad, ilusaid meelituje sõnu ometi ei mõistnud, ehk tahtnud keegi talle ütelda. Siisgi oli see mõju warsti kui suits tuule kätte laiali lagunenud.

„See 'pole minu asi, kas mul sellega tegemist on ehk ei. Sina anna aga wastust, kas ja tunned Peetert wõi ei. Tema on wangist ära kaaranud ning saab kohtu poolt taga otsitud.“

Kiiviraijuja kahwatas näolt ära. Ta oleks peaaegu karjunud. Ta nägi kubja näol tigidat naeratust, põrgulist kahjurõõmn. Siit ei wõinud ta nii hõlpsasti pääseda, ta oli kui lamba tall kahe kistja hundi wahel. Wäärduks ta siin mõne sõnaga, siis pidi ta igamesti oma ilusatele unenägudele selga pööрма, mis alles tänaseft päewast saadit nii magusalt ja südant sojendamalt ta rinda oliwad tõstma hakkanud. Enne seda ei oleks ta oma jaatuse pääle waatanud. Nüüd oli ta kuulda saanud, et Miina weel elab — ja nüüd, oh just nüüd pidi ta kimpu langema! Silmapilk oli käes, kus ta enesele priiust ja õnne

„Ja jellestgi oled ja ainult mõnda lugu kuulnud?“ Küßija naeris libedalt. „Mis lood need siis on?“

„Tema olla nõid olnud ja kohtu poolt jelle eest muhelda saanud.“

„Ja jeda tüdrukut ei ole ja tundnud?“

„Ma olen teda näinud . . . aga sest oli kaua aega tagasi . . .“

„Ma usun kah, et jeda kaua aga tagasi on ligi 10 aastat — mis?“

„Herral on õigus . . .“ Ta süda peffis waljusti, weri tiffus päha.

„Ja kas ja ta peigmeeßt Peetert tundsid, kes eluks ajaks wangi mõisteti?“

Kiiviraijuja tundis, kudas talle weri päha tungis ja paled tulijeks wärwis, ehk need küll juba päikesest pruuniks oliwad põletatud. Ta tundis ka walitseja uuriwat pilku, mida ta jälestusega põlgas. Oh mis oleks ta küll jelle eest andnud, kui ta nüüd siit oleks kaugel wõinud olla. Siisgi oli tal julgust küllalt weel nii palju, et kartmata wõis ütelda:

„Muulik herra, ma usun teie tahate minuga siin nalja heita, niisuguste inimeste järele küsimisega, kelledega teil mingit tegemist ei wõi olla. Remad on alatußt joost, mis puutub niisuguste

saatus teiesse, ühe juure mõisa walitsejasse, kes teie päälegi weel „jaks“ olete.“

Need sõnad ei mõjunud mitte halvasti. Meist kuulis aunnahne walitseja enese meelitust, mis tal aruldane asi oli, ehk küll kõik töölised ja talupojad muidu ta ees roomasiwad, ilusaid meelituse sõnu ometi ei mõistnud, ehk tahtnud keegi talle ütelda. Siisgi oli see mõju warsti kui suitsu tuule kätte laiali lagunenud.

„See 'pole sinu asi, kas mul jellega tegemist on ehk ei. Sina anna aga wastust, kas ja tunned Peetert wõi ei. Tema on wangist ära kaaranud ning saab kohtu poolt taga otsitud.“

Kiiviraijuja kahwatas näolt ära. Ta oleks peaaegu karjunud. Ta nägi kubja näol tigedat naeratußt, põrgulißt kahjurõõmn. Siit ei wõinud ta nii hõlpsasti pääseda, ta oli kui lamba tall kahe kiskja hundi wahel. Wäärduß ta siin mõne sõnaga, siis pidi ta igawesti oma ilusatele unenägudele selga pööрма, mis alles tänaseßt päewast saadit nii magusalt ja südant sojendawalt ta rinda oliwad tõstma hakkanud. Enne jeda ei oleks ta oma saatuse pääle waatanud. Nüüd oli ta kuulda saanud, et Miina weel elab — ja nüüd, oh just nüüd pidi ta kimpu langema! Silmapilk oli käes, kus ta enesele priiust ja õnne

ehk wangipõlwe ja wiletsust wõis teenida. Ta sai selle filmapilgu tähtsuselt täiesti aru ja tegi ruttu otsust, kõige pääle mis tuleb, kindlasti walmis olla. Need küsimised lastsiwad teda paha aimata: tema piinajad tegiwad seda temaga ainult nagu kass hiirega, enne kui ta waejefese ära jõbb.

„Kudas wõin mina seda tunda, kellest keegi ei tea, kus ta elab,“ wastas ta siis kindla häälega. „Müüne aasta järele ei wõi inimest enam ära tunda, ehk kui seda keegi peats wõimalikult arwama, siis wõib ta õige hõlma kinni hakata, rängasti eksida.“

„Ha, sa tahad mulle wist jutlust pidama hakata, et ma ei tohi mõelda, et sina see ära ka ramud wang, ndia Miina peigmees ja seltsilane oled. Hei, wasta!“

„Miina ärakarannd wang Peeter! Sumal tawas. Kas teie meelest ära olete. . . .“

Ta pää läts segajeks, koha palawaks, jõud ähwardas ära kaduda . . . ta lastis aia najale . . . rinnust tõusis pea meele ärakeitew õhamine. Taewas, nii kui ta aimas, oli ka olnud. See polnud muud midagi olnud, kui kassimäng hiirega, mis juba küünte wahel sipleb. Pidi ta kõik diglaselt üles tunnistama . . . armu paluma?

„Haa, armu paluma! Palugu hiir kassi käest ehk jänese tiigri käest armu!“

Wali, kole naer kimas ta kõrwades. Rub-
jas naeris kõigest kehast.

„Kas ma ei ütelnud, et tema see on,“ hüüdis ta wõidurõõmus. „Waadake, walitseja herra, mis näo ta teeb. Näh, näh!“

„Kas sa weel ütled, et sa Lepiku Miinat ega ta peigmeest Peetert ei tunne, kelle eest ja nii siidamest palusid, et taewas ta ilmsüüta kan-
natust lõpetaks ning inimeste jekka saadaks, et oma Miinat ülesse wõits otsida?“

Kiiviraijuja oli praegu tahtnud küsida, mis-
fuguse õigusega nad teda wangiks Peetriks pea-
wad, aga need walitseja sõnad kistsiwad ta was-
tuhakkamisel wiimase kui aluse kiwi alt ära. Aga kust oli tema ta mõtteid ja üffi räägitud sõnu teada saanud? Sellest ei saanud ta aru.

„Ma ei saa, auus herra, teie sõnadest mitte aru,“ ütles ta siis nõutult. „Teie wiistist hei-
date minuga halastamata nalja. Oh jätke see hirmus nali ja lubage mind minna.“

„Ei, mina tahan ka ju käest Miina ja Peetri armastuse lugu kuulda. Sa tunned seda ju kui oma wiit sõrme; kõnele, kõnele,“ pilkas walit-
seja. „Wangis ei kuule neid lugusid enam keegi.“

Ra seda veel pidi ta kuulma! Müüd oli tal ühe korraga selge, kust see lugu kõik wälja oli tulnud. Seda oli see wõõras, kellele ta oma elulugu kõnelenud, siin mõisawalishejale ära rääkinud. Oh ja hirmus äraandja! Kii lahke ja meelitatav, nii osawõtlik ja hää, aga — paraku, kõik filmakirjaks — kõik wäljaspidine asi. Seespidi oli ta täis tighedust kui madu — hunt lamba naha sees! Usalda veel ilma! Ta näitab julle õnne nägu, aga selle ilusa pettekujutaga warjul haigutab hufatuse haud oma päratumat suud ning häwitus neelab ju ära.

Dösel juba kandsiwad ta käed ja jalad kõiduluid. Ta walwas omas wiletsuses, wintsles ilma uneta kõwal ajemel, ehk küll päewa töö ta feha rängasti ära oli wäsitanud. Kuus wõis ta ka und filma jaada! Purustatud oli ta õnne taewas kõige oma magusate lootustega, kole tõsidus kõige oma hirmudega seisis nii kohutawalt ta ees, et ta üzna meele ära heitmisel oli. Ta mõtles põgenemise pääle, aga ta ei saanud oma käsigi liigutada: need oliwad nii kõwasti finni kõidetud, et nõõrid walusalt lihasse lõikasiwad, were jooksu takistasiwad ja käed paistetama paniwad.

Ta oli wang — teist korda juba. 9 aastat oli ta rasket wangitööd teinud — mis pärast?

Et ta üht tüdrukut armastas ja see teda ja mitte mõnda „noorherra“, kes tema neinga nalja tahtsiwad heita nagu kõige kenamate talu tütardega, teda nad seisuse poolest omast palju madalamasse pidasiwad, nagu selle aja armamine hääts kiitis. Kas oli see tõesti siis 9 aastase wangipõlwe wääriline kuritöö? Kas iga teine noormees ei olets kutsumata wastase ja teotaja wasta ka nii sama wälja astunud, nagu tema seda teatud ööl metsas tegi? Ja selle eest tegi ta wastane tema nõiaks ning selle pääle mõisteti ta eluajaks wangi! Ta oli seda teenimata koormat 9 pikka hirmust aastat kannud, kauem ei jõudnud ta enam lenda, ta põgenes ja see läks talle korda. Müüd pidi ta aga teist korda wangi langema, kust ükski wägi teda enam ära ei wõinud päästa. Ja nüüd oli tal rääkimata raske siit kohast lahkuda, kus ta õnn talle õitsema wõis hakata. Ah, miks oli ta ometi siia tulnud! Kii kana kui ta ennast siit hirmjast kohast eemale hoidis, oli kõik hää olnud. Kolme päewa eest oli ta alles siia töösse tulnud, müidugi selle lootusega, et keegi teda siin taga otsima ei hakka, sest üle poole aasta oli juba ta põgenemise ajast möödas ja ta ärakargamisest ega otsimisest polnud kuskil juttu olnud. Ja nüüd tuli see ometi, mis ta enam unesgi ei kartnud!

Oli see ikka ka ilmsi! Mäis küll rohkem ühe hirmu unenäo sarnane. Aga walutawad käed, pime ja müras keldri lõhn andsiwad küllalt kindlat tunnistust, et see mitte paljas kühutaw unenägu polnud, waid tõsidus — hirmus tõsidus. Ja kes oli süüdlane? Ta ei leidnud tõesti muud seletust, kui et ta lahke wõõras pidi see hirmus äraandja olema. See mõte tegi ta weel kahe wõrra õnnetumaks.

IX.

Üks wana naene.

Sügawas mõttes sammub Lauren läbi metsa kodu poole. Korraga näeb ta üht wana naest enese ees kitsast metsa teed mööda edasi ruttawat ja midagi enesega ühes kandwat, mis nii raske näitab olewat, et ta teda kaunis tihti ühe käe otsast teisi wahetab. Tal oli nõuu teda aitama minna, kui ta teda korraga paksu metsa sisse kõrwale nägi pöörwat. See äratas ta tähelepanemist.

Ta läks undishimuliselt järele. Naesuke ruttas ikka edasi ja edasi, ilma et teed ehk rada ees oleks olnud. Ja selle külle pool ometi ei olnud üht ainust küla ega talu, kuhu ta oleks wõinud wasta õhtut tõtata. Kui laialdane mets ära lõppis, siis tuliwad suured sood ja rabad selle taga, kuhu waewalt mõne kiiti jalg oli saanud. Mis oli tal sinna poole asja? Wõi oli ta wahelt ära eksinud? Kas ei olnud tema kohus teda õigele teele wiia?

Ta tahtis praegu oma rüütli teenistust algada, kui juba nägi, et edasi tõttaja naesuke pehme rohu pääl aset wõttis, et ennast wäsimusest wälja puhata. Tasakesti läks Lauren puhkaja wana-kese juurde ja küsis osawõtliku häälega:

„Emake, kuhu tõttad nii hoolega? Kas ja ei ole teelt mitte ära eksinud?“

Wanake ehmatas wähe ära, aga kui ta küsija lahete filmade sisse oli waadanud, siis käis rahulolemise joon ta näost läbi ja ta wastas ilma kartuseta:

„Ei kulla herrake, 'pole ma eksinud. Ma puhkan aga jalgu, et enne ööd weel aeglasti sinna jaada. . . .“

„Kuhu ja siis tahad jaada? Minu teades ei ole siin pool metsa sügawuses ühtegi talu ega

tare, kuhu inimene võimaja võib otfsima minna. Waata aga hästi enese ümber, kas ja ei ole ikka ekfiteel?"

Wana emake waatas kaua aega waikselt Lau-
reni otfa, nagu tahaks ta ära näha, mis tal sü-
dames seisab ja kas ta libedad sõnad mitte ainult
mofkade otfaft ei tulnud. Jälle nikutas ta ra-
hulolemisega pääd, nagu oleks ta kõik korras
leidnud.

"Ärge kartke, kulla noorherra. Ma ei ole
efimeft lord fiin met'as. Need on mu wanad
tuttawad puud, nende kestel ei karda ma ekfimist
— ma olen fiin nagu kodus julge."

"Aga arusaamata on mulle ikka, kuhu teie
fiis ometi töttate? Öhtu on ju warsti kääs."

"Miks teie, kulla noorherra, seda järele nõu-
ate? See on ükfi minu asi — ta ei püütu kel-
legisfe teisesse — ka mitte teiesse — ärge kü-
fige ilma asjata. Et ma kurja pääle ei lähe,
seda wõite ju uskuda . . . ma pole weel talgi
oma elus inimestele meelega paha teinud . . .
Ja nüüd pean ma minema . . . nüüd olen ma
ennast wälja puhunud . . . ja hakake ka teie
minema . . . fiit saab warsti tee pääle wälja,
mis R. mõisasse wiib . . . ärge wiivitage, maidu

wõite weel ära ekfida, kui seda metsa ei tunne . .
ta on lõpmata suur ja ekfitab hõlpjasti."

Ta wõttis oma käfikotti jälle kää otfa, näi-
tas teise käega kohtufirjutajale teed ja tahtis mi-
nema hakata. See waatas ta koorma ja fiis
wana nõrga naefe pääle ning astus ruttu lähemale.

"Dota, emake, see koorm on minu kohta liig
rääf, lafe ma aitan teda sul kanda. Siis saad
kergemalt edasi. Kui ja enne kohale faamist ära
wäfid, mis tahad ja fiis teha?"

Imestades waatas ta noore mehe otfa. Mii-
jugust pakkumist ei olnud ta enne weel kuulnud,
kõige wähemalt ühe „noorjanda“ poolt mitte.
Siis ütles ta liigutusega:

"Oh kui hää olete teie, aga ärge waewake
ennast minu pärast. Ma olen wana inimene,
mul on aega küllalt minna. Ja see ei kõlba ka
teie sugusele noorele herrale, et minul, ühel wanal
naefel, jahukotti hakkate kandma . . ."

"Jahukotti? On fiin sees jahud?"

"Jah!"

"Aga ütle ometi, kuhu ja need wiid? Glad
ja ise metfas, ekf elab keegi teine, ütle, kellele on
neid tarwis?"

"Oh, mis te nüüd niisuguste asjade järele
küfite! Sellel asjal ei ole teie kohta ometi kõige

wähematgi tähtsust. Mis teil nüüd sellest on, kui ma ütlen, et ma seda waestele inimestele wiin, kes kaugel metsas elawad ning seda oma kätte tööga auustasti ära on teeninud?"

"Mina rõõmustan sellest väga, et need inimesed seda auustasti ära on teeninud ja kuuleksin hää meelega, kui mulle ütlesid, kes need waesed inimesed on."

"Teie olete ka üsna imelik, kui tahate teada saada. Ma ei tea neist muud midagi tähtsat, kui et nad mõlemad wigased on, kes selle pärast kõrwalises kohas metsas elawad, et nad raske mõisa tööga toime ei saa."

"Ja nende eest muretsed sina?"

"Nad on ju ometi inimesed . . . ja on seda ära teeninud . . . mina ei tee muud, kui kannan neile aegajalt kätte, mis nad tarwitawad."

"Miks on nad omale nii wana wahemehe walinud?"

"Wana truudus on proowitud."

"Mis truudust on neil siis jella armu teenistuse juures waja?"

"Sedawiisi ei lõpe meie jutt otse . . . päike on juba metsa taha wajunud . . . ma pean minema."

"Ma näen kah, et sa minu läbi oma aja ära oled wiitnud — ja selle pärast pean ma sind aitama."

Ta wõttis naese käest ta koorma oma kätte.

"Soo läheme nüüd!" ütles ta siis.

"Aga noorherra, see ei lähe . . . ma ei wõi . . ."

"Koorma kandmisest nüüd mitte enam üks sõna. Ma näen, teie ei taha mind nende inimeste juurde wiia. Kui teie juba ligidale olete saanud, siis ütelge mulle — ma annan moona jälle teie kätte ja teie wõite üksi minna . . ."

Selle kaubaga jäi naene rahule.

"Oh, kui hää teie olete," ütles ta. "Kudas jõuan ma seda teile kätte maksta?"

"Ah sa tasuksid mulle seda tagasi, kui jõuaksid?" küsis Lauren.

"Ja millega wõin ma seda? Ma olen waene inimene, kellel midagi muud ei ole kui õiglase süda rinnus."

"Seda ma ka just palgaks nõuan," tähendas Lauren. "Ütle mulle siis oma puhtast õiglasest südamest: Kas sa oled Sepiku Miinast midagi kuulnud, kes 9½ aasta eest nõiduse pärast tuleproowile mõistetud?"

Naene oli tükk aega wait, nagu mõtleks ta asja järele. Siis ütles ta wiimaks:

„Olen, kuulnud . . . Kes seda hirmust lugu mitte ei peaks kuulnud olema?“

„Mis sai tuleproovist?“ küsis Lauren põnevusega.

„Kas teie ise seda ei tea?“

„Ei tea. Mu teadmine ei ulata kaugemale, kui et ta tuleproovile mõisteti. Räägi, kui sa seda lugu tunnend.“

Vanale naise hinge tõmbawat, nagu peaks tal kõnelemise ajal sellest puudus tulema.

„Miina päälle kaebati ja tunnistati mitmest poolt tigeuse ja kadeuse, osalt ka ebausju pärast, et ta nõid olla. Waene tüdruk ei teadnud sellest kunstist aga mitte kõige vähematgi. Ta ei mõinud siis ka midagi üles tunnistada. Seda peeti aga kangekaelsuseks ja mõisteti ta tuleproovile. Küll palus ta waene isa ja mõned truud sõbrad selle vastu, aga ei keegi liigutanud walju lohtumõistjate südant. Raud tehti tuliseks, õnnetu tüdruk kaewars kisti paljaks ja proov algas. Tuline raud põletas liha luuni maha.“

„Ta on waletanud . . . ta on nõid, kes oma kurjatööd vastu ajab,“ kisendati ümberringi.

„Kas veel selgemat tunnistust tarwis on? Jumal ei ole teda mitte hoidnud, sest et ta süüdlane on.“

Küüd algas kohus. Kaebajad kutsuti weel kord ette ja tunnistajad kuulati uuesti üle, ilma et tüdrukult eneselt nende kohta mingit wastust oleks nõuetud.

Õigus kuulutati ainult kaebajatele ja tunnistajatele, ega 'pole seda keegi teine meie sugune kuulda saanud. Üksi õnnetumale, walust nõrkenud tüdrukule enesele teatati: „Et sina nõidusewäe oma sõstra-filmadesse oled warjule pannud, mis inimesi kõigest seisusest pööraseks teeb, ja et sa oma hirmust pattu mitte üles ei ole tunnistanud, siis pead sa oma nõiamõimulised filmad kaotama.“

Kiljatades langes õnnetu tüdruk minestusesse. Ta weeti sinna, kus keegi ta meele ärageitwat ksjendamist ei kuulnud — ja kui ta wälja toodi, oli ta pime — pime igawesti — ta ei ole enam ialgi Sumala kaunist loodust, taewast, taewa tähti, kuud ega päikest näinud — —“

Rääkija palgeid mööda weeresiwad suured pisarad alla. Ka Lauren oli üsna ära ehmatanud. Külmä warinad käiswad tal kehast läbi — ta ei leidnud jõnu, millega oma sügawat põlgust nii hirmsa töö wasta avaldada. Nii koledat otja ei olnud ta sellele asjale mõistnud weel mõelda.

„Ja mis sai ta iſaſt?“ küſis ta põnewalt.
„Iſa sai 90 hoop, et ta oma tütrel ilma
lubata kooli pannud — ühe nõia juurde. Ta
on ſeſt ſaadik lombak ja kurt.“

„Lombak ja kurt?“ küſis Lauren elawalt.
„Haa, nüüd ma tean . . . tema ſee oli . . .
Kust wõis ſin ma ka teda tagaſi hülida, kui ta
kurt oli! Kudas sai ta kurdiks?“

„Ta kõrwad on ära rikunud . . . nende pihta
on pekſetud . . . Mii on wiſt ſala otſus tehtud.“

„Hirmus, hirmus!“ hüüdis Lauren ja pühkis
enefel hige otſa eelt . . . Kas waheſt need ei ole
ſu „wigajed,“ kellele ſa toidunwara wiid?“ küſis
ta ſiis naefelt.

„Seda ei wõi ma teile mitte ütelda,“ waſtas
ſee kindlalt. „Olge nüüd nii hääks, andke mu
koorm kätte ja pöörge teie tagaſi . . . Siit jõuan
ma üksi ta ära taſſida. Tänu lahke abi eelt!“

„Aga ma tahan ühes tulla,“ ütles Lauren
waſtu tõrkudes.

„See ei lähe, kulla noorherra, mitte.“
„Miks mitte? Ma ei tee ſinule ega ſu kait-
ſealuste teie mingit kurja.“

„Seda ma uſun küll, et teie ſüdames kurjad
mõtted ei peſita, aga lubage ſiisgi, et ma üksi
lähen.“

„Ma ei ſaa ſinuſt mitte aru.“
„Mulle on ära keelatud . . . ma ei tohi ke-
dagit hingeliſt ſinna juhatada, ega üleüldſe nende
eluſt midagi kellegile kõneleda. Ma olen ſeda
lubanud, ja pean ſõna. Rahju, et teie kätſu ſiin
ei wõi täita. Ärge waewake ennalt ega mind
enam ilma aſjata. Läheme nüüd iga üks oma
teed. Kuulge mu palwet . . .“

„Aga kui neil enestel ſelle waſtu midagi ei
oleks, kas ſa ſiis ka mind oma trunde ſõprade
juurde ei wiiks?“

„Siis ei oleks mul ſelle waſtu muud mi-
dagi kui . . .“

„Kui? Mis tingimise ſa ſiis weel tahad teha?
Räägi!“

„Et teie ſelleſt kellegile elawale hingele edaſi
ei räägi, kellel ſeda tarwis ei ole teada.“

„Seda ma wõin teha, ſee on wäga kerge
tingimine. Aga küſi ſiis järele, kas ma ka ſinuga
kord ühes ei wõi tulla? Ma ſoomiſin ſüdameſt
neid imeliſi inimeſi näha ſaada. Mu ſüdames
on nende waſtu ammugi palaw kaastundmus
liikumas.“

„Hää küll, ma tahan järele küſida. Kui
neil ſelle waſtu midagi ei ole, ſiis wõite homme

teadust saada. Aga kus kohas wõin noorherraga kokku saada?"

"Kas metsawahi maja tead?"

"Tean küll."

"Olgu selle lähedal metsa tee pääl."

"Hää küll. Homme pärast lõunat. . . Su-malaga, hää noorherra!"

Sellega wõttis naene oma jahukotti ja läks minema.

"Niisugust meelekindlust ja truudust on harwa haritud inimeste juurest leida, nagu ma siin selle wana naese juures olen näinud," ümises ta ise- eneses koju poole sammudes. "Jah, nõnda wiisi elawad ka inimesed. Ilm on neilt kõik ära kiskunud, nad on rahul — kannatawad — ei tun-negi kättemaksmist. . . Oh, mis hirmsad pea-wad need inimesed olema olnud, kes neile nii suurt ja hirmust ülekohut on teinud. On siis ebanust tõesti nii suur, et nad teda tõesti süüdi-laseks — nõiaks pidasid! Kudas wõib üks inimene weel oma pää rahulisti maha pädja sisse toetada, kui ta hinge niisugused süüd koor-mawad!"

X.

W a n g.

Metsawaht istus oma toas aina all ja waa-tas kewadise ilusa looduse sisse wälja. Ta fil-mad wiibisid küll lähedal õitsewa heinamaa pääl, kus tuhanded lilled wärwide ilul järeksid, aga ta ei näinud neist ometi midagi. Ta waade oli nagu kange, filmad liikumata ja läiketa, nagu oleksid nad klaasist olnud. Ka rõõmus lin-dude laul, mis ligidalt metsast waljusti ta üksi-kusse majasse kajas, ei näitnud ta kõrwu ulata-wat. Sügawas mõttes istus ta nagu kiwi-kuju liikumata aina all paigal. Ta filmade ees lii-kus üks iseäraline kuu — kahwatu, ingli-ilus, aga pime neiu. See pilt ei olnud enam sellest talwe õhtust jaadik ta meelest ära läinud, mil ta tuisu ja tormi sees ümber ekkis, ning tutta-wasse metsahurtstiku tuli. Ta oli jäänud ära põgenenud, ta kartis seda kohta, ta ei wõinud jäänud filmapilugi wiibida, kus ta seda imepilti enese ligi teadis — aga ometi tundis ta eneses üht äraseletamata igatsust, mis ikka ja ikka jälle uuesti selle ärapõlatud kuu ja filmade ette tõi.

Ta kõrvus kajas veel selle tšane ehmatuse kisa, kui ta tema häält oli kuulnud, ta nägi selgesti veel seda sirget kogu ahwardavalt enese ees seisvat — ta oli nagu kättemaksja ingel. Miks tegi see pilt teda nii rahutumaks? Miks riijus see ta rahu südamest?

Rahu! Oli tal ka seda üleüldse südamest olnud? Kas ei olnud see, mida ta siamaani südamest rahuts pidas, sunnitud, metslik, meele äratõrjaja enese waigistamine olnud? Wilets troost! Miks ei walanud ta oma rahutumat südamest sõbrale wälja, miks ei otfinud ta truult sõbralt troosti, mis kui imetegew arsti rohi haawade lõikawat walu waigistab ja haigust parandab, kui see ka südamest peats olema? Sõbrale! Kas oli tal sõpra, kellele ta oma walu wõis awaldada? Ja kui tal sõpra oleks olnud, kas oleks ta siiski julgenud oma südamest temale wälja puistada? See oleks ju sõbra ära ehmatanud, oleks jällestust ta wasta äratanud — ja ta oleks jälle iksi ilmas seisnud — kõigist maha jäetud — ka sõber oleks talle jällestusega selga pöörnud. . . Oh, miks oli ta nii kergemeelselt kurja teinud, hirmust kurja, mida enam kellegi maa ega taewa wägi hääks ei wõinud teha?

Uga oli tal siis tarwis seda hääks teha? Need, kelle wastu ta effinud, olivad ju alati inimesed, kellest lugu ei peetud. Kui see ka üleskohus oli, mis see süüd ära wõis tähendada? Mis tehtud ei wõi ialgi enam tagasi saada; jääb ei maksja nutmine ega naermine. . . . Ja jääkülmus kogus ta südamest ümber ning lämmatas korraka kõik õrnemad idud juba tärskamisel.

„Mis on mul sellega tegemist?“ ümises ta siis iseeneses ja wiskas käega, nagu oleks kõik jälle hääks korras. „Kumalus, mis puutub see pime tüdruk minusse, mis murrab mina selle üle oma pääd, et ära karanud wang jälle kätte on saadud ning tagasi hirmsa wangipõlwe sisse wiitakse? Ta oli wang ning on ära jooksnud läbi nuhtluse teeninud — mis see minusse puutub? Igaks waadaku, kudas ta omaga walmis saab, mis ta teiste ette muretsseb!“

Rääkija ehmatas ise oma sõnade üle. Kas wõis ta kellegile seda ette wisata? Tema juust see mees oli, kes iseenesega malmis ei saanud, mis wõis ta teistest kõneleda.

Kärjitatult wõttis ta püssi, olale ja jahitasku kaela ning läks metsa, et jälle oma rahutamat meelt lahutada. Ta wana talitaja waatas imets

pannes oma pereinehe järele ja lausub iseeneses:
 „Mina ei saa aru, mis tal ometegi peaks olema. Oli enne ikka wana lustilik ja rõõmus mees, nüüd käib ta talwest jaadik juba ühte puhku norus pääga ümber. Täna on ta veel koguni imelik; mulle tuleb nii ette, nagu oleks see sõnum, et mõisas üks mees kinni on võetud, kes wangist ära jooksnud, ta koguni nutraks teinud. Kui ma seda küll teaks, mis tal ometi wiga peaks olema! . . .“

Lauren oli aegsasti kodust wälja tulnud, et eilse wanakesega metsawahi maja ligidal metsa teel kokku saada. Ta oli parajalt tähendatud teeraja pääle jõudnud, kui metsawahti enese poole nägi tulewat. Ta astus aegamööda enese ette maha waadates ja pomises iseeneses. Kirjutaja jäi seisma, et tuttavat ära oodata, ilma et midagi kuulatada oleks tahtnud. Tulija ei olnud teda mitte näinud, waid rääkis iseenele:

„Kui ma tahaksin, võiks ta priiks saada — ta on süüta wang, ma tean — aga mis see minusse punitub, ta võiks mind veel wälja naerda . . . Oh, ja Miina ei saaks seda ialgi andeks andma . . . ei, ei, ma ei taha ije ennaft ära anda; tulgu mis tuleb.“

„Tere, wana sõber, mis te' jäl enesele habemesse pomisete!“ hüüdis kirjutaja rõõmsal tujul metsawahile wasta.

Metsawaht oli wäga ära koshunud.

„Kas ma midagi kõnelesin?“ küsis ta kartliku näoga.

„Ärge pange pahaks, et ma mõne sõna kuulsin, ma ei tahtnud mitte kuulata . . . ma mõlesin et mind nägite.“

„Kui ma midagi kõnelesin, siis oli see unistamine — jampsimine, mis midagi ei tähenda; ärge pange seda tähele . . . ma ei ole täna mitte päris terve.“

Kirjutaja waatas oma tuttawa otsa. Ta nägu tunnistas ta tõesti haiglast olekut.

„Ärge pange pahaks,“ ütles Lauren südamiselt, „kui ma sellest veel juttu teen. Teie kõnelete ühest süüta wangist, keda ära võiksite päästa ja ühest Miinast — see oli minul küll arusaamata, aga ma ei usu mitte, et ta selle pärast ilma tähenduseta on. Kas teie ei võiks mulle selgemalt rääkida?“

„Oh jätke — sel jutul pole mingit tähendust — kõige vähemalt teie kohta mitte. Kui teie mulle meelehääd tahate teha, siis ärge sellest enam rääkige.“

„Teie effite, auus sõber, kui arwate, et sel asjal minu kohta mingit tähtsust ei ole,“ ajas kirjutaja oma jonni. „Mina tean ühest Miinast wäga palju ja ta ühest wangist — wähest kõnlesite teie ka nendest?“

„Ma ei usu mitte,“ oli metsawahi wiirvitaw wastus. „Miinasid ja wangisid on ilmas palju.“

„Seda saame kohe näha, kui asja pikemalt läbi räägime,“ tähendas Lauren. „See Miina, kellest mina mõtlen, on üks waene ilmasüüta tüdruk, keda wale tunnistuste ja tigiduse läbi hukka mõisteti. Kas on see?“

Metawahit waatas klaasiste filmadega enese ette maha. Kirjutaja ootas wastust.

„Kas on teile seda ütelnud, et tunnistajad waletsiwwad?“ küsis ta wastuse asemel.

„Üks * * * mõisa kiwiraiuja, kes sellest loost teadis... Üks möldri poeg on kadese ja tigiduse pärast tüdrukut ja ta armuse peale kaebanud ja tunnistanud, mille järele kohus mõlmaid pidi nuhtlema. Mõlemad olivad aga kõigist süüdest puhtad, mis nende peale kaebati, puhtamad, kui nende hukka saatjad. Onnetumate wanne saab ülekohustele äraandjatele seda kätte maksma, kui nad ka ilma ees õigeks jääwad — oma südames peawad nad aga igawese kohtu-

mõistja õiget häält kuulma ja wärisema. See, kes kõikide saatust juhib, ei saa nende palawaid piisaraid ja meelt äraheitmise õhtamisi mitte tähele panemata jätta, waid waljut, hirmust kohut mõistma. — Kord ikka saab nende südametunnistus üles äratama ja kiskendawalt nende nurjatust hukka mõistma ning terwele ilmale nende häbitööd nende oma nuhtluseks kuulutama. Armuline taewas andku, et see õige pea sünniks!“

„Õige pea sünniks, soowite teie,“ ägas metsawahit wärisedes, nagu oleks raudne külm ta liimed lödijema pannud.

„Miks siis mitte?“ küsis Lauren imestades metsawahi peale waadates. „Teie olete mulle täna tõepoolest aru saamata — on see haigus?“

„Jah ma olen haige... Jätke mind siia puhkama... ma ei wõi edasi minna...“

Mööda metsa teed tulivad hääled ja jalastumised lähemale. Lauren waatas sinna poole. Kaks töömest waletsiwwad üht kolmandamat eneste wahel edasi. Sel olivad käd selja peale seotud. Nende taga käis * * * mõisa kühjas, keda Lauren eila tundma oli oppinud. Wõidurõõmsa näoga waatas ta Laureni otja, nagu tahaks ta talle pilgates hüüda: „Tule weel ta eest wälja!“ Külmalt pööris Lauren jälle oma filmad kühja

wastalikult näolt ära wangi poole. See oli see-
sama kivistaja, kes talle eila Peetri ja Miina
lugu oli jutustanud. Ruttu astus ta meestele
teele ette ja hüüdis kiskiwäl häälel:

„Mis see komet peab tähendama? Kuhu wiite
selle mehe?“

„Wangi,“ oli kurbja wastus.

„Mispärast? Kas ta õhtaks oma kivi wal-
mis ei teinud?“

„Ta on ärataramud wang ja saab kohtu
kätte wiidud, kes teda taga otsib,“ seletas kurbja
ametlikult.

„Tema ärataramud wang? Kes peab see
siis olema?“

„Seda pole mul waja igale ühele seletama
hakata,“ sõnas wangiwiija uhkelt. „Nehed astuge
edasi.“

„Pidage,“ müristas Lauren. „Eune peate mulle
wastust andma, kui edasi lähete. Mis õigusega
teie seda meest wangi wiite?“

„Laske nad minna,“ ütles metsawahi keerle-
wail silmil enese ümber waadates. „See mees
on — Peeter — see nõiduse pärast wangi mõis-
tetud Miina peigmees — ärge segage endid koh-
tute wahel — laske õigus õiguse teed käia.“

„See Peeter! Kas see võimalik on?“ hüü-
dis Lauren imestades. „Oled ja Peeter?“

„Tema pähe on mind sinni mõetud,“ ütles
wang oma häält rahulikult sundides ning waa-
tas jäl juures terawasti oma kaebaja otja.
Üks iseäralik joon lendas ta näost üle. Ta
waatas weel terawamalt metsawahi otja ning
pööras siis näo kõrwale, nagu ei kannaks ta sil-
mad seda nägu näha.

Lauren oli seda tähele pannud. Ta waatas
korda mööda mõlemate otja ja küsis siis met-
sawahilt, kes ikka rahutumalt enese ümber waatas:
„Kust teie seda teate, et see mees siin Peeter on?“

„Nii kõneldakse...“

„Kõneldakse paljalt... ja teie peate seda
tõeks? Mees, kas see õige on? Kui palju ei
kanna ilmasüüta wangiraudu — ainult selle
pärast, et nõnda räägiti — esiti. Keegi ei mõt-
nud waewaks tõe eest wälja astuda, sest mis see
teistesse puutub! Sõber, jätame niisugused unis-
tused kord maha ja katsume kõik teha, mis mõ-
malik, et siin õigust päewa ette tuua. Meie
ei taha siin järele pärida, kes see wang on —
ainult seda ma usun, et ta süüta wangi lähed
— kui ta Peetri pähe sinni on mõetud. Peeter
on ilma süüta kannatanud, mispärast peab siis

üks teine, — ehk kui ta ka ise oleks, nuhtluse alla langema, mis ta teeninud ei ole, kuna teised süüdlased oma tigesas südamas mõivad hirmutada ta õnnetuse üle. Päike peaks oma palge niisuguse ülekohu ees häbi pärast ära peitma: Õiged langewad kohtu kätte, ülekohused õistawad. See on taewasse tõendaw. Andke oma käsi selle pääle, et meie enne puhata ei taha, kuni see mees lahti saab mõistetud ning Peetri süütaus päewa walgele toodud. Ma usun, et see meil torda saab minema. Noh — jüin on käsi!"

Metsawaht pööras enese kõrwale. Ta mõitles kangesti iseenees. Pidi ta enesele hukatust ja häbi kaela saatma? Kas ei olnud tema see mees, kes tord kahjurõõmus ja hirmsas wihas oli töötanud: „Teie peate oma põlatud Gustavi jalge ees wingerdama kui ussikehed, peate asjata armu paluma . . . ta süda on kõwem kui raud!" Ja nüüd pidi ta sellesama põlatud mehe ees töötama talle appi tõtata. Temale! Kelle pääle ta ise oma juuga oli tunnistanud, et ta nõid on, kelle otsuse üle ta südame põhjast oli naernud! Oh, see ei lähe. Ta oli nende mõtete juures nii waimustatud saanud, et ta haiglane olek sedamaid kadunud oli.

Põlastusega waatas wang wihaselt metsawahi otsa, kellele ta südamesse nägi. Ka kirjutaja ei olnud mitte wähe imestanud selle üle.

„Kas teie ei taha mu nõuu wasta võtta?" küsis ta ikka weel kätt tema poole hoides.

„Mina ei taha ta abi," hüüdis wang uhkest. „Saagu minuist mis saab, ma kannatan ennem wangipõlwe, jätan kõik oma paremad lootused igawesti Jumalaga, enne kui oma hukkasaatja abi pääle lootma hakkan. Kui tal süda rinnas oleks tuisunud, siis oleks ta selle pääle mõelnud, et kaks süüta inimest tema pärast wiletsuse sisse on tõugatud, kellel ka tundlik süda rinnus on."

Kõik juuresolejad waatasiwad wangi otsa ja imetlesiwad. Õegi kuni kühjas oli enese wiha unustanud, sest ka temale tuli see asi imelik ja ootamata — arusaamata. Kõikunud oli ainult üks teiste seas — metsawaht. Wang oli ta ära tundnud! Ta tundis, et kirjutaja filmad seletust küsides tema pääl seisiwad, aga ta ei tõstnud oma filmi üles.

„Edasi!" kõlas kühja käskiw hää. Wangi wiijad hakkasiwad edasi astuma.

„Jumalaga, mu armsad metsa puud ja kallid mälestuskohtad — teid ei näe ma wähest ialgi enam," rääkis wang murtud häälega. „Taewas

õnnistagu ka teid, mu hää mõõras!" ja ta niisked filmad olivad Lauren poole pöördud. — „Ma olen wang — pääsemata kadunud wang!"

Üks hätiline kiljatav hää pani tõit kuulama.

„Peeter!" kõlas jäält.

Kõik kuulasivad. Wangi näo üle käis rõõmuga segatud valu joon.

„Sumal taewas, kui ta tema oleks!" imises ta. Ta süda wärises — tujukus waljusti. Oh ta saaks mu äraandjaks. Ta ei tea, et ma ennast ära pean salgama. Oh, mu waene süda kipub lõhkema . . .

Wangiwedajad olivad seisma jäänud. Laurenil tuli eilane wana naene meelde, ta läks rutusti vaatama. Ta ei olnud oma arwamises mitte eksinud — sääl seisis ta tuttaw wanake nõutult ja abipaluwate filmadega tema otsa waadates ja ta ees ühel rohumäital istus üks noor jale piiga kättega filmanägu kinni hoides. Lauren ehmatas paar sammu tagasi — talle tuliwad imelised mõtted pähe. Kas see ei olnud see õnnetu pime neiu, keda ta kord näinud ja nüüd jälle nii näha igatses?

„Oh, ta wiiafsse jälle wangi, Sumal, Sumal," õhtas neiu, ilma et ta mõõra ligidusest midagi oleks märganud. „Kas siis päästmist ei ole?"

„Ära kurwasta, lapsuke, kes teab, kes see inimene on?" troostis wanake.

„Tema, tema — Peeter — ah, see on ta hää, ma ei eks! . . . ma kuulsin teda rääkivat — nüüd on ta wait — ta on läinud — —"

„Waigista ennast, õnnetu neiu," troostis Lauren soojal häälel.

Neiu ehmatas ära ja kargas maast üles.

„Kes on siin? Kes siin räägib?"

„Ära kardada, see on heefama mees, kellest sulle kõnelesin," julgustas wanake. „Tema tahtis sinuga kokku saada . . ."

Metjawahit ja kühjas olivad ka sinna tulnud. Esimene wahtis liikumata neiu otsa. — „Miina!" sofistatsiwad ta ehmatanud huuled.

„Laske mind siit ära," ägas ta. „Oh, see hää — hirmus! . . . On siis ta tõesti wang . . . pääsemata kadunud wang?"

Lauren tallutas ta wangi juurde.

„Kas tunnete teine teist?" küsis ta õrnalt.

Wangi nägu hiilgas ära seletatud paistusega. Ta tahtis oma käed laiali talle wastu sirutada, selle kallil pildil järele, keda ta ligi 10 aastat igas ahastuses oma truus rinnas oli hoidnud — aga ta käed olivad walusasti selja taha seotud. See tuletas talle korraga kõik meelde, mis te-

maga sünninud — kole tõsidus astus talle ehmatavalt filmade ette; ta oli wang, pidi siit lahkuma — siit, kus ta paleuse päike, ta elu õnn wiibis . . .

„Miina!“ hüüdis ta sügawast südamepõhjust. „Sa elad . . . taewale tänu . . . miks ei leidnud ma sind enne, kui veel need hirmjad ahelad mu käsi ei köitnud! Müüd, oh müüd on hilja . . . nad wiivad mu wangi . . . ma ei saa sind enam näha . . .“

„Kaske lahti, te' inimesed, see mees,“ ägas Miina ja tõstis oma käe nagu waimutades ülesse. „See mees on ilma süüta . . . oh ta kannatab minu pärast . . . südage kinni need käed siin, need tahawad häa meelega wangiraudu kanda, kui aga see pääseb, kes neid ära teeninud ei ole. Kui inimeste tigidus ja õelus tõesti süüta ohwrisi peab nõudma, siis wõtte jelleks see pime teha, kes ka priiuses wilets wang on — ja andke ilmale üks terve inimene tagasi . . . Peeter, ma ei lase sind mitte ära wiia, wõi enne peawad nad need lihast sidemed katti raiuma . . .“

Ta oli kahe käega wangi ümbert kinni hakanud. Ta tundis jelle palawat hingamist oma lõhkendawate palgede pääl, ta tundis oma armastatud mehe wärisemist, kuulis tawaseid sõnu:

„Miina, ja oled mu äraandjaks saanud! Müüd ei saa nad mind enam ial wabaks lastma, waid . . .“

Sugewad käed oliwad nõrga piigakese kätest kinni hakanud ja nad halastamata waljusega lahsti kiskunud.

„Küllalt kassi mängust . . . meil on tee ees . . . edasi, mehed!“ kamanas kurbas waljult. See kord ei pidanud teda ega ta wangi ei piiga meele äraheitwad palwesõnad, ega Laureni ahwardused ega manitsused. Miisama sügawasti kui Lauren selle juhtumise üle liigutatud oli, miisama sügawasti oli ta ka kurbja tooruse ja südameta oleku üle pahandatud.

„Kas siis tõesti kõik kadunud on?“ küsis Miina meele äraheitlikult ja kõneles jampsi kombel iseeneses edasi: „Kas kadunud — ta ei tule enam — ma olen ta ise ära andnud, . . . kas ma ei wõinud seda märgata . . . oh ma rumal . . . ma kardan, et oma natukesel mõistust ka veel ära kaotan . . . siis on waim miisama pime kui teha . . . oh te madud inimeste näol, teie olete oma tööd targasti teinud . . . seda on nõid ära teeninud . . . Kas ei pane imeks, et maa seda nõida ära ei neela ja inimeste sugu ta eest ei päästaks! Dhohoh! Kui mul veel filma walguks oleks, tahaksin ma oma äraandjate, nende wale tunnis-

tajate silma waadata ja näha, kas nad oma süüde ees ära ei ehmata . . . nad teadwad, et kõik metja puud nende vastu kippendakšiwad, kui neil juud oleks. Ja kas armuline Jumal oma igawesjes taewas siis tõesti ikka veel peaks tahtma digust ülekohu all õhata lasta . . ."

Metsawalst oli liigutamata paigal seisnud ja pimedat tüdrukut, kui oma kohtumõistja otse waatanud. Sga sõna tema suust tungis talle kõige sügawamasse üdise ja sünnitas ta rinnus hirmust mäsamist. Võimata oli tal kauem neid sõnu kuulda . . . neist oli igauks uus kaheteraga nuga, mis ta südamesse torkas. Ta läks — ei, ta põgenes jäält ära . . .

Kui Lauren ta kadunud leidis olewat, oli ta juba kangel jäält ära. Nüüd tuli talle meelde, mis see enne üffi oli kõneleminud. Ta hüüdis metsawalsti.

"Ärge kutsuge wõõraid inimesi selle ette arwamata juhtumise tunnistajaks," ütles wanake pimedat neiukest hellasti oma kaenlas hoides kirjutajale.

"Tema peab tagasi tulema, ta peab mulle ära seletama, millest ma aru ei saa — ta teab sellest asjast, ta võib tunnistada, et see wang süüta on — ta võib selle päästa . . ."

"Kas võib ta päästa? kes võib tunnistada, et Peeter süüta on?" küsis pime neiu juure elawusega.

"Metsawalst!" wastas Lauren.

"Mu hää emake, wii mind kohe tema juurde," ütles pime tüdruk. "Ma tahan teda paluda, kui ta selle süüta mehe wangist päästab. Tema kannatab minu pärast . . . ma ei wõi seda ära kannatada. See oli wist taewast forme näitus, et mu jüda mind täna sinuga seltsis siia jundis tulema, mis mulle muidu meeldegi ei oleks tulnud. Armuline taewas on pimedat inimese sisse ühe taewaliku juhi pannud, mis temale ka ta igawesjes pimeduses diget teed näitab ja aimata laskeb, mis nägijate eest warjul. — Noh, läheme."

"Nüüd ei ole ta wistist kodus," ütles Lauren. "Ma usun, ta on metja läinud. Õhtu wõi hommiku võib temaga kokku saada."

Tüdruk kuulas terawalt. Talle näis kõneleja hää nagu tuttav olema.

"Kas tahate, wõõras külamees, üht õnnemat tütarlast aidata?" küsis ta siis kahtlaselt.

"Nii palju kui minu wõimuses on, kõik tahan sinu aitamiiseks teha," wastas Lauren waimustuses ilusa neiu otse waadates, kes sellegi pärast veel ilus oli, et küll tal filmawalguks pun-

dus. Kui tal need, oma endised sõstrafilmad alles oleksivad.

Laureni meel läks haledaks.

„Suurt, kõige südamlikemat tänu,“ ütles Miina ja sirutas vaikelt oma kae välja, mida Lauren soojalt pigistas. Mis võis ta waene süda küll tunda, et nii kaua aja järele üks hää süda hellalt ta kätt pigistas.

„Mis nõuad sa mult, kulla neiu?“

„Et teie sellest juhtumisest kellegile midagi ei kõnele.“

XI.

Piinlik külastäik.

Kollakas = punaselt wajuš päike, mis metsa ladwal täna ilmatu juur välja nägi, alla. Jälle seisis metsawahd rinnuli oma toa wäikse afna pääl ja waltis üksisilmi päikese sisje. Ta mõtles nende piibli sõnade pääle, mis ta lapsena ema

juust oli õppinud: „Ärge laske päikest oma wi-hastamisega looja minna!“

Ta ei teadnud isegi, kudas täna talle see sõna meelde oli tulnud. Ta ei jõudnud täna üleslõbse enam oma oleku üle aru anda. See pilt, mis ta hõmmikul metsas näinud, oli weel väga wärsketes wärwides ta filmade ees. Ta pani enesele küll jada korda need küsimised ette: Kas peab ta tõesti uuesti wangi langema? Kas ei peaks ma teda inimese kohuse pärast päästma? Aga wastused nende pääle oliwad liig selged: Ei, tema ei taha su abi, ta on sind ära tundnud, ta põlgab sind — ja mina pean teda päästma — rumalus. — Mina pean teda päästma, et jälle oma neiu kaenlas minu üle võiks naerda — ei, ei, ja 10 korda weel ei.

Ja siis kõlasivad jälle need sõnad tema kõrwu, manitsewalt, ähwardawalt: „Ärge laske päikest looja minna oma wi-hastamisega!“

Ta oli rahutu, väga rahutu. Ta tahtis wägisi neid mõtteid pääst ära ajada, ära unustada — aga mis võib inimene selle wastu kui mustad, pilwed ta pää kohal käiwad?

Tasased, kartlikud sammud ta selja taga ära-tasivad ta neist mõtetest. Ta pööris enese ümber. Ta ei ehmatanud mitte, kui pimedas Miina enese

ees nägi seiswat. Ta üles äritatud pääaju oli feda pilti juba nii tihti enese ees näinud, et ta selle mõttepildiga juba harjunud oli. Ta teadis, et kui ta kord filmi pilgutab, siis on ta kadunud. Selle pärast waatas ta feda neiud tähtsise aega sooja ojavõtmisega. Ta pani imeks, kui elutorm see kogu talle ette tuli. Ta tundis nagu tema hingedhku oma kuuma huulte wastu tungiwat ja imelik, äraseletamata tundmus tärkas talle südamel. Ta oli küll kättemaksmise wihas enhaft pimestada lastunud, oli esimene olnud, kes teda hukatuse siise aitas tõugata, need taewalised sõstrafilmad, mida juur ja wäike imetles, talt ära riisunud — oli selle päale naernud — aga see naer oli metsalise naer olnud, mis ta südamele rahu tagasi ei andnud. Ta oli tihti weel selle päale naernud, aga ta pidi ennaft naerule sundima — see oli meele äraheitlik naer! Selle jekka segas ennaft ikka üks kahwatu, minestanud neiuke werise filmanäoga — ja, oh nüüd alles läks talle selgeks, mis see piinaw, ähwardaw kogu temast tahtis. Ta ei olnud feda õnnetumat ialgi oma südamest wälja kiskuda ega ära unustada wõinud, kui ta talle ka metslikus kättemaksmise himus ja nooruse kergemeeles hirmsasti selga oli katjunud pöörda. Wahest oli kahetsus ja

ühelt poolt ka hää süda, feda pilti nii truult ta rinnus alal hoida aidanud, selle eest ta enne põgenes, nüüd aga hää meelega ta jalgade ette oleks langenud, ta kahwatanud huulesid palawate juuandmistega katnud. . . Ta tundis, et ta feda põlatud pimedat tüdrukut armastas, südamest, nõrgameelselt.

„Kas on metsawaht kodus ja kas wõin ma temaga nelja filma all kõnelda?“ rääkisiwad neu kahwatanud huuled.

Metsawaht kargas tagasi. Seda ei olnud ta ootanud. Siis oli see tõesti Miina ise? Wõimata, wõimata . . .

Tasa kordas piiga oma küsimist.

„Taewased wäed, Miina, kas sa tõesti ise siin oled? Mina olen feda ja küsid. . .“

Tüdruk ehmatas nii ära, et karjatades seina najale lastis.

„Stand Mühlmann!“ hüüdis ta pea kiskawa häälega.

Metsawaht kargas talle appi ja pani ta tooli päale istuma. Neiukene tundis ennaft kui tuliste tangide wahel ning raputas wärisedes enese ta käte wahelt lahti.

„Ära nimeta mitte feda nime,“ ütles metsawaht kähijedes, „mu nimi on Põlmas.“

„See on wõetud nimi,“ ütles piiga. „Ärge armake, et mu kõrw mind petab. Sa, niilid ma märkan, mis pärast teie seda lugu tunnete. Selle pärast ma ju tuln, aga ma ei aimanud, et teid siin leian. . . Oh, ma lähen parem kõhe jälle minema. . . mu süda ei kanna seda. . . oh ta läheb huffa. . . ja mina ei wõi päästa.“

„Kes läheb huffa ja keda ei wõi ja päästa? Mis see on, seleta mulle.“

„Teie kõrwad on kurdid selle kohta . . . oh Sumal . . . keegi ei wõi aidata.“

„Räägi siis ometi selgemalt,“ ütles metsa-
waht pehmel häälel.

„Olgu siis,“ jahistas neiu juu. „Teie olete inimene ja teie rinnus peaks ka inimese süda tuksuma. Ärge salake seda kauem, sest mis Sumala näo järele loodud on, ei wõi jeeftpidi kistja metjaline oüa.“

„Miina, ja näed südamäse, ja kõneled kui minu südamest . . . oh, kas see ei ole pettus?“

„Ärge pilgake waest pimedat, kelle õnnetusest teie mitte ilma süüita ei ole.“

„Ma tean seda, ma kahetsen . . . oh kui ma seda hääks wõiksin teha, peaks see weel täna sündima.“

„See on teile wõimalik, oh laske kord oma südamel hääle kurja üle wõitu saada, enne kui hilja on.“

„Ütle ruttu, millega pean ma oma kurja lepitama, ma ei jõua kauem oma hirmust koor-
mat kanda . . . Tee ruttu, enne kui päikese tera looja wajub. Ta ei pea meid täna mitte wihas lahkuma nägema: „Ärge laske päewa looja minna oma wihasamisega!“

„Hilja räägite neid sõnu,“ ütles neiu imets panimes, et see mees, kes tema ja ta armusele õnne häwitaja oli olnud, sel wiisil rääkida mõistab. Ta ei olets peaaegu oma kõrwad enam tahtnud uskuda, olets rääkijat üheks teiseks inimeseks pidanud, kui ta süda mitte nii kõwasti seda ei olets ütelnud, et teesama ta endine kõige juurem wihamees olnud.

„Aga jätame niilid kõik kõrwalised asjad, rääkis ta edasi. „Päästke Peeter wangist! Teil on see wõimalik . . .“

„Peeter wangist!“

„Jah, seda ma palun . . . teilt, oh see on ju liig . . . aga — päästke, päästke!“

„Et ta sinu kaenlas siis oma endist wiha-
meest wälja wõiks naerda, et endine uhke mõldri

poeg siis kõigist põlatud mööda ilma ümber hulguts! Do, nii see ei lähe."

"Asjata kartus. Peeter ei saaks ialgi üht pimedat tüdrukut, kelle pärast ta nii raskest wangiõlwe pidanud kannatama, sel wiisil kallistama ja see 'pole ka õige, et süüitundja ja kahetseja inimene kõigist põlatud ümber peab hulkuma. Taewas peab ühe niisuguse hinge pärast suurt rõõmu püha, mis kadunud oli ja jälle leitud on."

"Alga ilm ei saaks seda ialgi andeks andma. Tema ei tunne kahetsust, ei mõista walupisaraid, ta maksab kurja kurjaga igawesti kätte," ahastab metsawaht.

"Ilm saab ka seda ära unustama ja ei mõista sellele pääle, kes ise oma süüdi tunneb, mitte raskest kohut," wastas piiga troostides.

"Ja ka sina mõistad seda unustada ja mulle andeks anda — Miina, mõistad sa seda? Ütle mulle, ära lasse mind kauem hirmuvas piinas olla, ma ei kannata seda hirmuist koormat kauemini."

Soojalt ja õrnalt oli ta pimedale neiu kätte kinni hakanud ning waatas palawa pilguga ta otsa, kuna ta käed wastust oodates wärisewivad.

"Kui teie Peetri wangist päästate, — olgu siis. Ma tahan oma õnnetu rahulise meelega

kanda, ei taha teid enam ära wanduda . . . Kas lubate?"

"Minult ühe tingimisega," kõneles metsawaht ägedalt.

"Misjugune tingimine see siis on?"

"Et sa ennast ialgi temaga enam totku ei anna . . ."

"Halastamata mees! Mikspärast nõuate just seda, mis teiesse sugugi ei puutu, aga mulle nii raske täita on?"

"Sina ei pea mitte tema naeseks saama!" ütles metsawaht wäga ägedalt.

"Mina pime tüdruk pean tema naeseks saama, naeruwäärst . . . kes võtaks enesele pimedale naese? Ja arvate siis mind tõesti nii rumalaks, et ma seda nõuaksin — see oleks inimese õnnetuise sisse saatmine — ei, seda ma ei taha . . . ei wõi, ei tohi tahta."

"Alga kui mõni mees sind nii pööraselt armastaks, et ta sellele pääle ei waataks, et ta oma ülekohut jälle seega hääks katsumaks teha, et sind enesele naeseks ihaldaks?"

"Seda ei saa keegi tegema," kostis neiu kindlalt.

"Siin seisab ju süüdlane ja wõlglane Gustaw Mühlmann, kes seda tahab teha," hüüdis

metšawaht tormilijest neu kätest kinni wõttes. „Ma olen sind juba sel õnnetumal ajal armas-tanud, mil ma wiha ja kadetuse pärast su wasta waletunnistajaks sain, ning olen jellest saadik su pilti kustumata oma südames kandnud. Ta oli kui kättemaksja waim mu südametunnistust waewamas, nii et ma rahu ei leidnud inimeste seas, waid wõõra nime all kõigist tundmata siin enesele kohta otsisin, et oma südame häält wai-gistada. Ta ei kadunud aga mitte. Ma pida-sin sind surmaks, ja kui ma minewal sügisel sind jellejama koha pääl jälle nägin, kus ma teie õnnie häwitaja olin, hakkas mu kiwisüdametunnistus mind uue jõuga waewama — ma katsusin sind wihata, põlata — aga kõik on wõimata. Ma lähen nõdraks meelest, kui sa mu ära tõukad. Oh Miina, unusta mu süüd, anna mulle andeks, lepi minuga, ole minu — elus ja surmas!“

Miina oli esimese imestusega tüüpe aega wa-gusi päält kuulanud, siis aga, kui ta oma waen-lase juuandmisi oma käte pääl tundis põlewat, kargas ta, nagu ussi käest nõelata saanud, üles.

„Ei ialgi!“

Ta seisis uhkelt ja ähwardades ehmatanud mehe ees. Wihapuna ülendas ta kahwatanud

palgete ilu, nii et ta nagu mõni muinasjutu jumalanna wälja nägi.

„Sa tõukad mind ära!“ hüüdis metšawaht wäga ärritatud häälel. „Sa sõkud mu armas-tuse enesele jalgade alla — see ei ole sulle mi-dagi wäärt — tüdruk, ära ärrita mind meele-tumale wihale — ma usun, et sa seda wiha tunned . . . su Peeter on weel wang. . . Kas sa ei taha teda wälja lunastada?“

„Niisuguse ohwri eest ialgi,“ oli piiga kindel wastus. „Ma tean, mu süda ütleb mulle, et see ohwer ta surmaks — mispärast ta ka siis weel wangist lahti peats püüdma?“

„Kas sa jääd oma sõnade juurde?“

„Nende sõnade juurde jään ma kindlaks.“

„Sa sa ei kahetse seda mitte?“

„Ei, tulgu ka mis tuleb?“

„Ma annan sulle nõuu, järele mõtelda,“ ägas metšawaht.

„Ma olen kõik järele mõelnud — mul 'pole jelles otjuses midagi muuta.“

Gustav Mühlmann oli äkilise wihaga ini-mene. Ta lastis ennast kergesti ärritada, ja tegi siis, mis ta pärast tihti kahetseks, sest et ta sü-dame poolest mitte just wäga halb inimene ei olnud. Ka nüüd tuli see wiha tema pääle, mis

weel seda suurem ja tugewam oli, et armastus ka ennaft selle sekka segas.

„Siis olgu jälle wana wiha raudsein meie wahel,“ hüüdis ta siis. „Meie ei taha kumbgi teie eest midagi teha — waatame igitiks enese ette — minu Peeter ei puntu minusse, ta peab seaduse ees seda palka saama, mis ta on teeninud. . .“

„Kui teie waenlust nõuate, olgu siis ka minuigi pärast,“ kostis pime tüdruk. „Aga teie peate ometi iseenesele ütleva, et see ainult madal oma-kasu tagaajamine on, kui teie, kes te walmis ära leppima, ainult selle pärast oma abi ja sõnad tagasi kistute, et teie tahtmine täide ei läinud. Teie soowite, et meie kui waenlased teineteise wastu seisame ja päikse oma wihaastamisega looja minna laseme. Olgu siis, ja kuulge, mis ma teile ütlen:

„Ma armastan Peetert ka nüüd weel ja tahan tema wabastamiseks teha, mis minu jõuus seisab. Teie mõiks seda teha, aga teie ei tee, et te minu ja tema waenlane olete. Olge inime ja täitke inimese kohut — inimese kohus ei tunne sõprust ega waenlust. Ja kas ei ole teie meid mõlemaid õnnetuse — kõige suurema wiletuse sisse tõuganud? — Ja nüüd arvate, et

teil midagi ei ole hääks teha? Surnud peaks südamel hääle olema, kui ta siin ühtelugu pikse-mürinaga kõrwu ei põrutaks: Süüdlane, inime! täida oma kohut. Ja kas on minul ehk Peetrit teie wastu kõige wähematgi kohut? Ma olin walmis teiega ära leppima, kõik hirmust asja unustama — ja teie lükkasite seda oma-kasu pärast ära. On see mehe wiis, on see õige? Te tahate ühe nõrga, abita jandi-naesterahwa waenlane olla, selle filmawalguise te olete riisunud — ta sandiks teinud eluks ajaks — tubli! Tulge aga wälja, see kerjaja ei karda uhket mõldri Gustavit. Mina tulen teie naeseks, kui Peetri päästate — andke sellele päale oma käsi. Ma ei armasta aga teid mitte, ma põlgan teid südamel põhjast; ma ei taha mitte teie abitaas olla, kes mehe elu lõbusaks püüab teha — ei, ma tahan teile kui waenlane eluselt silisteks kõrwastada ja näidata, kui libedaks ja mõrudaks naene ka mehe elu mõib teha, kui ta süda kättemaks-mise järele jänuneb ja rimmust põlgatus wälja keeb. Kui teil julgust on, andke sellele päale oma käsi ja mõtke mind omale naeseks. Miks te wiivitate? Selle eest aga peate wangi wabaks tegema, peate tunnistama, et ta süüta on, et te walestanud olete, ja et nüüd oma süüdi kahetsete

ja andeks palute. Mina oma poolt töotan selle vastu, et ma Peetriga enam ialgi kokku ei taha saada. Tema saab mulle jeda tegu andeks andma, kui ta teada saab, et ma kättemaksmise pärast teile olen tulnud. Mis ütlete selle pääle, mu auus waenlane!”

Metsawahi liikmed loidesiwad. Ta oli palawikus.

„Kas ja hull oled, et ja jeda nõuad?“ ägas ta siis waewaga. „Mine ära mu filmist, ja piinaja . . . meil ei ole teineteisega midagi tegemist.“

„Haa, ja oled kofkunud,“ ütles Miina kahjurõõmsalt. „Need sõnad on su uhkust haawunud, nad on walusasti sinu ülekohtusesse jüdamesse puutunud, ma tean, nad on sind rahutuks teinud, nad saawad su rahu igawesti harda wiima, ma tean, sul on weel tilgake inimese werd soontes. . . Ma lähen nüüd ja soowin sulle kui waenlane ühte oja sellest hingeipiinast, mis teie teistele olete walmistanud. Sumalaga. . .“

Pime tüdruk läks ära. Ilm oli waheajal juba pimedaks jäänud ja tähed ehakumal kawatamult paistima hakanud, aga ometegi ei wõi-

nud nad pimedale teed juhutada, kui see läbi metsa imelise osawusega teed otsis.

Pimedam ja toledam kui pimedade neu ümber, oli metsawahi jüdames. Ta uhkus oli murtud . . . üks neiu, kellel filmawalguft ei olnud, oli ta jalge alla tallanud — ja tal oli õigus!

Õigus, oh, kui walus oled ja süüdlasele südamele! Sa kujud halastamata karedusega kõit walutawad haawad lahti, ilma et tilgagi kofutawat õli sinna fisse walaaks.

XII.

Wiimane tunnistus.

Alastad oliwad ject ajast mööda läinud. Snimejed oliwad juba ammugi ära unustanud, et kord üks wang uuesti kinni on wõetud ja oma raskele wangitööle tagasi wiidud. Lauren oli ta päästmiseks küllalt tööd katsumud teha, aga mis see aitas, kui tunnistusi ei olnud, et ta süüita wangi oli mõistetud. Metsawaht oli sellest

ajast saadik oma tuttava kirjutaja vastu sõnawafem ja imelikum, et see temaga läbi käimise wiimati kui hoopis asjata ajawiitmise maha jätis. Pimedat Miinat ei olnud kirjutaja ka päale selle enam näinud. Wanakesega oli ta küll paar korda kokku saanud, aga see ei kõnelelud palju. Siis oli kirjutaja wiimaks kreislinna koha saanud kust tal enam võimalik 'polnud maale tulla. Nii oli tal wiimaks suure töömure juures kõik see lugu üsna meehest ära läinud.

Ükskord sai ta omast endisest töö paigast metfawahi Põlma käest kirja, milles teda nii pea kui võimalik R. mõisa metfawahi juurde paluti, kus ta tähtsaid asju kuulda saada. Palwet kor-rati kats korda, et ta tõesti tuleks.

See kutse tuli talle üsna parajal ajal, sest ta oli ammuigi juba tööst puhkamiseks wähe pikemat reisi maale mõtelnud ette wõtta. Sää-l suurtes kuuse metfades lootis ta hääd kosutust leida.

Metfawahit oli tõbewoodis kaua aega haige, nii et Lauren teda enam ära ei tundnud. Pika-line kurnaw haigus oli ta nii kõhnaks teinud, et taft weel paljas luu ja nahk järele oli jäänud. Silmad sügawasse hauku wajunud, nagu waha

kartwa kollakas, juuksete seas ju halli karwasid — sel wiisil sirutas ta pool kõhknud kirjutajale oma luised käed vastu.

„Wäga hää, et tulite,“ ütles ta nõrga häälega. „Ma ei wõinud surra, ilma et teile weel mõnda oma südame päält ära ei oleks rääkinud. Raske mure, hingepiin ja kahetsus on kurnawa tiisikuse haigusega ühte heitnud ja mind tõbewoodis se maha mürdnud, millest mulle surma-woodi peab saama. Ärge rääkige vastu. Ma tunnen, et mu päewad loetud on. . . Ma ei tõuse enam sellest woodist üles. . . Ärge tehke niisugust nagu. . . ma ei karda surma. . . Ma olen teda ootanud, kui oma piina lõpetajat, aga ta ei ole weel mitte tulnud. . . ma ei olnud weel oma rehmungiga walmis. . .“

Ta puhkas wähe aega. Laurenil oli temast hale meel ja katsus teda troostida, aga ta ei wõtnud ühtegi troosti sõna kuulda.

„Kas teie olete ühest Gustav Mühlmannist midagi kuulnud?“ küsis haige.

„Gustav Mühlmannist? Kas ta ei olnud see * * * mõisa mõldri poeg, kes kord ühe tüdrukut Miina ja peigmehe Peetri päale wiha pärast

walet oli tunnistanud?" arutas kirjutaja järele mõeldes ja endisi lugusi meelde tuletades.

"Seesama jah. Ja kas teate ka, kes see mees on?"

"Ei tea. Kas teie võite mulle seda ka ütelda?"

"Soomite teada. . . Ta on kõlwatu inime. . ."

"Seda ma tean. . . Ma olen temast palju kuulnud, ta on ilma südameta teiste õnne wahel tükkinud, toore käega ja hirmus wiisil neid lahutanud, keda Jumal oli ühte pannud. Oh, kord peab ka aeg tulema, mil igawene kohtumõistja oma õigele wiisale maad saab andma ja talle meelde tuletama, mis see tähendab elama Jumala kätte langeda. . . Ta saab waljult kohtu mõistma. . ."

Haige wahtis ükssilmi enese ette; ta rind tõusis rahutult.

"Tema teab — see waene patune, mis taewa nuhtlus on," ütles ta kahisewal häälel. "Ta kannatab mis ta ära on teeninud. . . jah, ta kannatab rahulijelt. . . nurisemata. . ."

"Tema kahetseb? Ta tunneb oma süüdi?" küsis Lauren

"Ja on päewa pimedaks ööks muutnud, teistel ja iseenesel, ja seda ei peaks ta kahetsema ja tundma?"

"Siis ei ole ta nii südameta kurjategija, nagu ma uskusin. . . Kahetsus wiib meeleparandusele ja teeb kõik hääks."

"See waene kurjategija ei saa oma süüdest midagi enam hääks teha. Kõik on hilja. . . hilja. . . Olge nii hää ja tooge minu laua laadikust üks wäike paberi rull wälja. Siin on wõtmed."

Nõrga, wärisewa käega andis ta wõtmekimbu Lauren kätte, kes juhutatud laua laadiku lahti tegi ja tähendatud paberi rulli wälja toi.

"Wõtke ja lugege, ja ütlege siis, mis teie selle kohta arwate," sõnas haige oma pääd padja pääle toetades.

Lauren luges:

"Minu wiimane tunnistus.

Ma olen kahe inimese õnne häwitanud, olen kadunud ja kättemaksmise wiha pärast nende wastu kohtu ees walet tunnistanud ja nende hukkamõistmise eest nii palju tööd teinud, kui see mu wõimuses oli. Need kaks inimest on wan-

gi mõistetud Peeter ja pimedaks tehtud Lepiku Miina. Igavene Jumal taewas, kes kõik näeb, teab, et mõlemad ilmasüüta olivad. Mu süda ei ole niidugi rahule jäänud, ma pidin seda tunnistama, et mu jõud otsas ja mul lootust ei ole, ialgi enam haiguswoodist välja saada, siis teen ma seda paberi pääl ja wannutan igalüht, kelle kätte see kiri peaks saama, kui ma wähest enam elawate kirjas ei ole, wiibimata seda kirja kohtu kätte anda ning kohtu Jumalast nüheldud wale tunnistaja hingerahu pärast paluda — asja uuesti ülekuulamise alla wõtta ning otsust muuta. Miina kohta ei ole küll enam midagi teha — ta on õnnetu eluks ajaks, aga Peetert wõib weel päästa — kui ta surmud ei ole. Kolme aasta eest sai ta kui ärapõgenenud wang uuesti kinni wõetud ja ära wiidud. Sel korral ei olnud mul weel südant tema eest välja astuda — ma pidin weel maitsta saama, mis see tähendab, kui inimese süda teda nuhtleb. Seda nuhtlust on Miina nüü südamesse istutanud — ma ei wanni teda mitte selle pärast — tal on ju õigus — ei ma õnnistan seda tundi, mis mulle tõsiht kahetsust, hirmust meeleäraheitwat kahetsust ja surmatoowat hingewalu tundma õpetas — ta on minu otmeti inimese teinud, kui ka

hilja, wäga hilja. Miinale jätan ma kõik oma wäikese waranduse, mis ma olen omale kogunud, kui ta seda tahab wastu wõtta. Ta on wiletsaid päewi oma wana isaga näinud — minu pärast. Ta elab R. metsas õhtupoolses nurgas suure L. raba lähedal. . . Kuulit kohus mõtelgu ühe surmani kurwastatud süükahtetseja pääle ja wõtku see asi uuesti ülekuulamise alla, et mu hing hawasgi rahu saaks, mis ma ilmast ei ole leidnud. Teised tunnistajad ja kaebajad on juba kõik Jumala kohtu ees oma südameta tegu wastutamas — mina lähen pea järele. Nende käsi ei ole kellegil hästi käinud. Minu isa, kes üks kaebaja oli, suri õnnetut surma weski ratta all; mina jäin ülemeelse eluga waejeks, põgenesin inimeste eest wiimaks häbi pärast ära ja tuln siia wäikesse metsa, kus õnneks metsawahiks sain. Siin leidsin ma Miina jälle üles, teda ma surmud arwasin olema — ja sellega ärkas ka mu südametunnistuse hääl, mis mind waljusti hukka mõistab. Ma tahtsin ikka ja ikka asja üles anda, aga mul puudus seks julgus, mehelik süda. Ma lükkasin selle aja ikka edasi — homse pääle, kuni see homme mind hana äärde on wiinud, kus ma weel suu lahti teen. Kui see hüüd ka

hilja on, aga kõlaga ta süügi kui pashun, mis ülekõhtu üle kõhut mõistma kutsus.

Need sõnad olen ma selge mõistusega kirjutanud, mida mu wana talitaja wõib tunnistada, kui tarwis peaks olema. Ta ei tea kirja süüsti ühtegi, ta nägi, et mu mõistus selle kirjutamise ajal terve oli.

See on mu tõsine tunnistus.

* * * mõisa metšawaht Põlmas."

Lugeja pani paberilehe käest ära ja waatas imestades kaua haige otsa.

"Kas see on võimalik, et teie ise see Mühlmann olete?"

"See hirmus Gustav Mühlmann ma olen," ütles haige kuivalt.

"Do, nüüd läheb mulle kõik lorraka selgeks, millest ma siamaale ikka aru ei saanud . . . see kuivalge öö metsas . . . see imelik olef pimedat tüdrukut wasta . . . oh, teie südamel ei ole, kahetšus mitte uus . . . Aga ka wiimasel filmapilgul aitab see."

"Kitab?" hüüdis õnnetu elawalt. "Kas wõiks ilm ialgi seda andeks anda?"

"Mm ei anna midagi andeks . . ."

"Ja teie ka mitte?"

"Mul ei ole midagi andeks anda, ma tunnen südamel põhjast haledust teie walu üle . . . Warsti saab kõik unustatud olema," lühas Lauren tasakesti haige filma waadates juurde.

"Oh, kuidas tunnen ma nüüd oma armu järele jänunewas südamel igatšust ühe lepitaja kärele, kes mind ühe ainu tasase wajutamisega mu hirmsast hingepiinast päästaks . . . aga seda ei ole . . . on küll, aga mulle ei ole teda mitte."

Lauren waatas osawõtlikult ta otsa. Ta arwas teda jampsiwat, kellel rahu ja puhkamist waja. Pühaliu töötusega, et ta tunnistuskirja kõhtu kätte talitab ja Peetri wangist wälja nõuab, kui ta weel peaks elama, lahkus Lauren haige juurest.

Teisel hommikul tuli Lauren tagasi. Tema käre kõrwal käis pime tüdruk. Ta tallutas selle haigewoodi ette. Haige löi filmad lahti, hele naeratusel joon käis üle ta näo, juure waewaga sirutas ta oma käre ta wastu wälja. See oli wäga kuim, lubiwalge ja wärisel. Pime tüdruk tundis tahtmata wärinat enese kehast läbi kaima, kui ta need kondised külmad sõrmed oma peosse wõttis. Haige huuled liikusiwad, ta tahtis kõneleda — ta näol lehwis lahke õnnelik naeratus,

aga siisgi ei saanud ta sõnagi suust. Pime tüdruk ei näinud mitte seda nägu, ta tundis ainult kätt, mis ta käes seisis, nii nõrk, kalm, värisew . . . ta tundis selle pikalist tuksumist, mis ikka aeglasemaks läks ja viimaks seisma jäi. Haige pää langes tagasi, silmad kaotasivad oma hiilguse — ta oli surunud. . .

Lauren ei julgenud seda pimedale ütelda . . . see tundis seda aga isegi. . .

„Hinga rahus, meie oleme taja!“ jostistastivad pimedale huuled. „Sa oled kätte saanud, mis ja igatsesid. . .“

XIII.

D t s.

Lauren tundis kohtuasju väga hästi ning selle pärast oli tal võimalik asja digest kohast ette võtta ja ruttu otsale ajada. Siisgi läks pea pool aastat aega, enne kui otsus ülemalt poolt tagasi jõudis.

Selle oli ilus jõgijene päev käes, mil terbed lehtpuud metsad nagu jula tallas tase päikese paiste käes särasivad, kui Lauren ühe teise mehega juttu ajades tundis metsa teerada mööda ikka jälgivamat metsa poole rändas. Viimaks jäiwad mõlemad ühe väikese urtsiku ette seisma, mille lähel kena saleda kehaga piiga istus ja karmesti jukka tudus.

„Miina,“ hüüdis Laureni seltsimees eemalt juba neiuksesse poole, ehk nad küll maha olivad teinud, üsna magu urtsikusse minna. Kes jõuab temade sooja tuule õhtu seisma panna, kui ta lord moolama on hakanud, ehk tõusvat loitu tagasi tõrjuda?

„Peeter! kas see sinu hääl oli?“ ütles neiu ülesse karates ja kuulatahes.

„See oli sinu Peetri hääl jah!“ hüüdis see ärarääkimata südamlisel häälel, täis õnne ja õrnu. „Ma olen prii, võin sinu juurde jääda, ja hää Miinale. Lase mind enese kaenlas kii-gutuse piisaraid valada. Oh kui rõõmus olen ma, et sind nii terwelt ja priskele jälle eest leian. Miina, kui sa veel ikka see wana Miina oled ja mu tuleku üle rõõmustad, siis täna seda meest sinu — tema on mu eest kohut käinud, ta on mu päästja.“

Ta tõmbas Laureni kätt pidi pimedale neiu juurde. See tegi aga enese õrnalt lahti ja selatas, et neil tema vastu mingit tänuvõlga ei olnud.

Kui esimene röömutuhin jälle mahti andis kõnelema hakata, ütles Peeter täis õnne ja rõõmu:

„Oh, sa ei võdi aimata, mis mu süda sees tundis, kui ma oma päästja läbi teada sain, et sina veel elad ja meie pea teineteist näha saame. Oh, siis ei jõudnud ma seda filmipiltu ära oodata, mil sinu imelised nõiasõstrafilmid jälle mu südant oma äramõistmata leegiga soojendavad. Lase mind jälle kord nende fiske vaadata, jään on mu taevast, sa ingli pilt. . .“

Ta jäi äkisti wait. . . Ehmatusega vaatas ta neiu otsa . . . ta käed läksivad nõrgaks, langeksivad maha . . . ta nägi neiu tumedaid küstunud filmi.

„Miina, mis on nad sinuga teinud?“ hüüdis ta siis pool kiskendades. „Kus on su imesilmad jäänud?“

„Need on nad minult ära riisunud, nad on mu pimedaks teinud,“ rääkis neiu imelise rahuga.

„Ära ehmata liialt, ma olen kõik valmis kuulma ja kannatama. Ütle, et sa mind enam ei armasta . . . ja armastad mu filmi. . .“

„Miina, sind? sa õnnetu valulaps . . .“ hüüdis Peeter valusalt. „Oh, mis mulle meelde tuleb, kas mäletad veel, mis ma sulle kord vandega tõotasin, kui sa mulle ette heitsid, et ma sind ikki filmade pärast armastasin.“

„Sa ütlesid, et sa mind ka siis veel armastaksid, kui mul mu nõiafilmi enam ei olnud . . . nüüd ei ole mul neid enam. . .“

„Sa nüüd võin ma ka näidata, et ma ei walestanud. . .“

Miina surus oma pää nooremehe rinnale. Ta nuttis. Ka Peeter pühkis filmi.

Kas pean ma veel edasi rääkima, mis nende südamed sees tundsid? Armas sõber, mõtle ise selle päale, mis sugune see kõige libedama waluga segatud ootamata õnnetundmus pidi olema, mis teiste kurjus ja tigidus neile rõõmu karifa fiske oli walanud.

Peetrist ja Miinast sai abielu paar. Lauren jäi eluajaks nende kõige paremaks sõbraks. Kui ta talitused talle priiaega lubati, siis sõitis

ta maale oma armsate juurde, kus pime Mäina
tema eest kõige paremini hoolt kandis. Kurvast
minewisust ei tõnelenud õnnetu naene mitte
ialgi.

Ta oli ilmaga ära leppinud — ta oli kõik
ära unustanud. Kui ta sügawas mõttes
seisis ehk midagi, siis tuliwad talle jälle kau-
nid pildid kadunud õnneaegadest filmade ette ja
ta oli õnnelik kui nägija.

K. A. Hermann trükikoda, Tartus,

soowitab omaist suurest tagawast

massawalisustele

kõikjugu

pruugitawaid raamatuid

ja
kohtu - kirjafid

hääst paberist ja puhtalt trükitud.

Siinastirjad jaadame joomi päale kõigile
hinnata kodu tätte.

A. Grenzsteini toimetusel ilmunud järgmised raamatud on Tartust Olewiku kontorist ühiskult ja ja hulga wiisi saada:

1. Pilbi-Mabits I. jagu 5 kop.
 2. Gesti Lugemise raamat I. jagu. 20 "
 3. Gesti Lugemise raamat II. " 25 "
- (Need kolm raamatut on Tartu koolikonna walitsuse poolt Gesti rahwakoolidele tarwitamiseks lubatud)
4. Riigikeele õperaamat I. jagu 8 kop.
 5. Riigikeele õperaamat II. " 25 "
 6. Riigikeele õperaamat III. " 28 "

Учебникъ государственнаго языка для Эстовъ I, II и III. часть.

7. Gesti Sõnaraamat 1600 mit sõna 50 kop.
8. „Olewiku“ Viija 1884, 1885, 1887, 1888, 1889, köidetud à 75 "
9. Suur Gesti maa kaart 2 lehte à 1 rbl. = 2 rbl. (Olewiku kontorist à 50 kop.)

Pääle selle pakub Olewiku kontor Tartus kiwisilla juures ja abikontor Tallinnas wallawalitsustele kõik suguseid **trükitöösid** odawa hinnaga, nimelt on walmis ladust jaada: kõik **raamatud** Wene-Gesti keeles, mis wallawalitsused ja kohtud tarwitawad; pääle selle weel akti kaaned, täitmise lehed, ülespidamise lubatähed (видъ на жительство) kutsesedelid, kaaskirjad kutsesedelite tarwis, kaaskirjad aktide saatmise tarwis, Wenekeelsed kaaskirjad kõrgemate kohtute kutsesedelite kwiitungi tagasisaatmise tarwis, Увольнительное ja приемное свидѣтельство, palwekirjad, millega Увольн. ja приемн. свидѣт.

Kameralhoowi saadetasse, kõi fassade ja magasi kui ka rõuge panemise aruande lehed, Именной списокъ лицамъ, исключеннымъ изъ крест. общ., perenimekirja raamatud, talupidajate tarwis teenijate palga-raamatud, linna majapidajatele korteri-raamatud, koolidele koolitunnistused jne. Sobwi pääle saab niga muu kirjatöö sedamaid tehtud.

Aluupakkikult

„Olewiku“ kontor Tartus.

Uued raamatud,

mis

R. A. Hermann'i kulu- ja kirjadega

Tartus, trükitud ja

kõigist raamatukauplusfest saada on:

Armastus. Grahw Leo Tolstoi Wene keelse jutustuse järele. Kirjutanud stud. J. L. 24 lehekülge, hind 6 kop.

Ara saada meid kinsatuse sisse. Ilus jutt. Saksa keelest Eesti keelde kirjutanud J. Parw. 76 lht., h. 20 kop.

Alulane ja ilu. Jutt Eesti muistsest ajast. Jutustanud R. A. Hermann. 32 lht., h. 5 kop.

Geesti mõistatused. Kõlku korjanud M. J. Eisen. Hind 30 kop.

Geesti üliõpilaste Seltsi album. Esimene leht. Hind 30 kop.

Geesti Piibli ümberpanemise lugu. Teine trükk. Meie Piibli 150-aastase juubeli mälestuseks kirjutanud W. Reiman, Kolga Jaani abiõpetaja.

Elu pärast surma. Hiiel ja Berma, Siuru, Lalli, Vajoni ingel. Wiis tujutust ennemuistest ajast. Kirjutanud M. J. Eisen. 64 lht., h. 25 kop.

G. E. Luiga laulud. 120 lht., hind kirjutus-paberi pääl 30, trükipaberi pääl 20 kop.

Trümesed ja juhtumised. Eestistanud M. Põdder. Hind 20 kop.

Ingel. Ilus jutustus Peterburi elust. A. Erichi novella järele M. Põder. 66 lht., h. 20 l.

Kalewipoja fiska: Misjulgused kõlbulised arvamised paistawad meie Kalewipojast silma? Kirjutanud stud. J. I. Teine trükk, 64 lht., h. 20 l.

Kangelased ja ferglased. Kirjutanud ja eestistanud M. Põdder. Hind 20 kop.

Solm jutulest. 1) Jumal näeb, kellel õigus on, aga tema ei lütle seda ruttu. (Sündinud lugu.) 2. Tolstoi järele Wene keelest. 3) Kelmil kawalus. 32 lht., h. 12 kop.

Kola-raamat. 482 jõdgitavalmistamise õpetusega. Välja andnud Jaan Koor. 242 lht., hind kõwasti köidetud 60, kergeti köidetud 50 kop.

Kõrwalops. Rajamäng kolmes näitusel ja kahes muutuses. Toimetanud G. Laurenberg. Hind 30 kop.

Laane linnuke. Luuletanud Elise Aun. Hind kirjutus-paberi pääl 30 kop., trükipaberi pääl 20 l.

Laenetawalt merelt. Lühitseb jutud. Inglise keelest ümber pandud. Teine trükk. 36 lht., h. 12.

Laulu ja mängu leht. Kuukiri Geesti muusika ebeendamiseks. I., II., III., IV. ja V. aastakäik. Wastutaw toimetaja ja väljaandja Dr. R. A. Hermann. Iga aastakäik maksab poogitult 1 rbl. 20 kop.

Laulu raja. Soolo-laulud loori ja mokahelega meeste ja segahäältsel ühes laulda. Esimene trükk, trükk andnud R. A. Hermann. 16 lht. 15 kop.

Luteruse wäikene Katekismus. Wiis päältüki. 16 lht. Hind 5 kop.

Maailma keel Wolapük. Kirjutanud J. Leppik. Teine trükk. Hind 20 kop.

Mesilane. Õpetus, kuidas mesilasi kasulikult pidada. Välja andnud G. Dantel. 74 lht., h. 30 l.

Postimehe lõbu-lisa. 1889. aastaläit. Hind kõvasti
lõidetud 80 kop.

Rõuge armid. Eduard Wilde uudisjutt. 54 lht., h.
10 kop.

Täieline Eesti-Wene sõnaraamat. Esimene osa.
Kirjutanud Dr. R. A. Hermann, hind 50 kop.

Täieline Wene keele õpiraamat. Jseärans Cesti
koolidele ja iseõppimise tarbeks. Kirjutanud Dr. R. A. Hermann.
176 lht., hind kõvasti lõidetud 50 kop., pehme kaantega
10 kop.

Töömehe tütar. Eduard Wilde uudisjutt. Teine trükk,
176 lht., h. 30 l.

Tundmuiste wangis. Ch. Kannikese uudisjutt. 80 lht.,
h. 20 kop.

Uues Jõulu-jutud. Rootsi keelest. Eestistanud J. Pie-
voh. Esim. 1) Karjased. 2) Jõulu muist. 3) Ülewalt waa-
ratud. Hind 12 kop.

Wolapüka sõnaraamat ja laulukirjad, laulukesed, jutu-
esed. Kirjutanud J. Leppik. Hind 20 l.

Wacne lapsed. Kus jutt. M. Denzi järele eestistanud
J. E. Luiga. 128 lht., h. 25 kop.

Wana loer. M. S. Riehlit uudisjutt. Eestistanud M.
Põdber. Hind 12 kop.

Wene keele õpiraamat. Jseärans wallakoolidele ja
iseõppimise tarbeks. Kirjutanud Dr. R. A. Hermann. Esimene
jagu. Kolmas trükk. 78 lht., h. 20 l.

Wigurimehed. 1) Weiber malemängija. 2) Keiser ja
kloostri wanem. Kirjutanud M. Põdber. Hind 12 kop.

Kõik ülemal nimetatud raamatud saadame ka posti
laudu neile kätte, kes meile raamatu hinna, kas puhtas
rahas ehk postmarkides, sisse saadawad.

Siind 25 kop.

Kõidetud 10.dets.1930.

